

JE HUS JEŠTĚ AKTUÁLNÍ ?

Co napsali

František Pavlíček
František Kautman
Miloš Rejchrt
Jan Dus st.
Bohumír Janát
Božena Komárková
Milan Šimečka
Josef Zvěřina
Radim Palouš
Jan Šimša
Jaroslav Mezník
Miloslava Holubová
Josef Vydráň

k románové studii

Evy Kantůrkové JAN HUS

Praha 1989

František Pavlí

Eva Kantůrková:

Přečetl jsem si J.H. se zájmem a s gustem. Není to četba nenáročná a vůbec už ne snadná. Kromě časové odlehlosti i šíře má na tom podíl i komplikovaná práce stylistická, některé odstavce či věty bych skoro označil jako syntaktickou montáž. Mám tu na mysli hlavně první čtvrtinu /snad než jsem se "začetl"/. Při hlasitem čtení prvních dvaceti stránek by se našlo dost vět a formulací, které jejich složitost posunuje až na samu hranici srozumitelnosti. Víím, že objasnit složitý problém a vyjádřit nuance komplikované myšlenky nedá se udělat prostě, přehledně a čtivě. Vypravěč ať sám uváží, do jaké míry je tu třeba mít na zřeteli potřebu okamžité srozumitelnosti a "čitelnosti".

Tím se dostávám k druhému. Napsal jsem podle pravdy, že jsem si tu velmi obsáhlou práci přečetl se zájmem. Ale nejsem si jistý, najde-li šmahem dostatek takových čtenářů. Tomu, kdo není dost obeznámen s komentovaným údobím, nebo na něm není nějak zainteresován, může se práce E.K. zdát příliš rozsáhlá. Znalec bude aleopak v pokušení přičítat jí přeměšlým záměr tendenčně popularizační...neboť Jan Hus je téma pro historika, teologa, filosofa, politika, etika a bezpochyby ještě i odborníky z dalších disciplín. Autorka nepatří k žádné z těchto branží. Sama se na mnoha místech označuje za vypravěče. Většinu svého textu považuje tedy /myslím oprávněně/ za vyprávění. Osobu vypravěče není těžké dešifrovat. Je jím spisovatel a novinář, který klade mimořádný důraz na etický fundament lidské aktivity, na neúhybný postoj k postulátu plné mravní integrity vůdčích osobností ducha i moci. Ohrožení individuální i obecné identity vyplývá tu z nesouladu mezi deklarací a praxí, z nedostatečné kontinuity stanovisek, vymezujících obecnou mravnost, z oportunismu a konečně ze zrády křesťanského ideálu.

Jan Hus je práce záslužná a imponující, autorčina píle a sčtlost si vynucuje obdiv. Ale při čtení mě na třech či čtyřech místech napadlo, jestli její jednoduitost není narušena odbočkami většinou

povahy doplňující nebo informativní. Čtenářův dojem, že proud vyprávění se rozlévá až příliš doširoka, je vyvoláván především čas-
tým rozvětčováním tohoto proudu do nových a nových ramen. Je to
práce o Husovi a zelenou by tu měly mít především bez většího pře-
rušení jeho osudy a dílo. Protože funkce většiny odboček je infor-
mativní a doplňující, napadla mne nejbanálnější možnost /a předem
se omlouvám/, jak posílit monolitnost husovské linie: nešlo by ně-
které /nebo převážnou část/ "vysvětlivek" dát "pod čáru" anebo vy-
členit do dodatečného poznámkového aparátu?

Nejsilnější a nejnapínavější jsou pro mne partie ústředního
děje anebo pasáže osvětlující méně známá historická fakta. Odstavce
meditativní a reflexivní mne občas zaujaly více díky mému zájmu o
autorku než o vlastní reflektované texty a události. Nejméně se
/při náročném čtení "jedním dechem"/ dařilo sledovat s neubývají-
cím zájmem a pochopením sekvence "vykladačské", často hodně subtil-
ní srovnávání rozdílů nebo nuancí textového aparátu, který je před-
mětem vyprávění, sporu nebo až náznaku polemiky. Ale to je asi o-
pravdu věc čtenářského typu, nejsem prostě člověk ducha ale světa.

Nakonec mohu jen zopakovat: "Jan Hus" je podle mého domnění
práce pro přítomnou dobu velice aktuální, poučná a zajímavá. Cítím
obdiv nad autorčinou pílí, sčtlostí, nad zvládnutím a osobitou
interpretací tak velkého množství historického i literárního mate-
riálu.

17.3.1988

Milá Evo,

přistupoval jsem k četbě Vaší práce s jistými rozpaky: mám posoudit tak veliký úkol, jaký jste si předsevzala, který po staletí zmáhá teologická, filosofická, historická, sociologická a konečně i krásná literatura celého světa - a vyrovnat se s ním nemůže. A přece na stanovisku k několika velikým postavám našich dějin - svatý Václav, svatý Vojtěch, Karel IV., Jiří Poděbradský, Hus, Chelčický, Komenský, Palacký, Havlíček, Masaryk se krystalizovalo, krystalizuje a bude krystalizovat pojetí české národní identity: chceme-li být skutečným národem, který má za sebou nějaké dějiny a na tyto dějiny musí navazovat, chce-li národem opravdu zůstat, nelze k těmto postavám přistupovat s objektivní neutralitou. Tu můžeme ponechat příslušníkům jiných národů, hlavně těch velkých, kteří o oprávněnosti své existence nikdy nezapochybovali a také nediskutovali.

Husovým vystoupením se láme do té doby jednoznačně latinskocírkvní orientace naší země. To má dalekosáhlé důsledky pro celé další naše dějiny až po dnešek. A staneme-li před husovým životním příběhem a jeho dílem, přirozeně si položíme otázku, byl-li tento zlom nutný a jaké důsledky z něj pro nás vyplývají. Dějiny se nedejí mentorovat a oblíbené "kdyby" historických esejistů zpravidla svědčí jen o názorech a temperamentu těch, kdo jimi operují. Polsko neprošlo reformací a udrželo si tisíciletou, nepřerušenu katolickou tradici v přímé návaznosti na národní integritu. Je jistě impozantní vést logickou spojnici od prvních biskupů, světců a křesťanských knížat po arcibiskupa Glempa a Lecha Walensu. Nelze se tedy divit, že naši integrální katolíci, vyzbrojení filosofií českých dějin Ladislava Jehličky, budou Husa a jeho vystoupení odsuzovat a spolu s Jehličkou budou považovat husitství, stavovské povstání z r. 1618 a rozbití Rakouska Uherska za největší neštěstí našich dějin.

Jenže: Hus a husitská tradice se stali konstitutivní složkou při utváření moderní české identity. Nemusíme zrovna akceptovat Masarykovu interpretaci českého národního obrození v přímé návaz-

nosti na naši reformaci, ale Husovi projevovali stejnou úctu josefin-
ský osvícenec Dobrovský, volnomyšlenkář Jungmann, protestant Pala-
cký, liberální demokrat Havlíček i katolický kaplan V.B. Třebízský.
Můžeme jistě kritizovat rozpornost, nedůslednost a třeba i povrch-
nost ideových zdrojů, z nichž české národní obrození vznikalo. Ale
koneckonců staneme před schaueroevskou otázkou: tam měli jsme být
vůbec buzení? Stál ten český národ za to, aby se pro jeho vyburco-
vání z polomdlobné dřímoty vynaložilo tolik sil, které se mohly vě-
novat práci na důležitějších, "vselidských" úkolech ve prospěch ce-
lého lidstva?

I obrozenečtí kněží, kteří hráli v českém obrození tak význam-
nou úlohu /jak svým počtem, tak zejména dopadem jejich činnosti do
nejodlehlejších koutů naší země/, byli ovšem v rozpacích nad Huso-
vou heresí a připomínali spíš jeho zásluhy o Kutnohorský dekret a
opravu pravopisu. Ale ani církevní hierarchie je nestavěla před di-
lemma: buď Hus, nebo katolická pravověrnost; po takto kategoricky
postavené otázce muselo by mnoho českých kněží XIX. století být ex-
komunikováno.

Zde jste, myslím, namnoze uchopila Husův problém za správný ko-
nec: aniž jste ho vyvázala z historických reálií /které jsou velmi
bohaté a dnes už při syntetické práci sotva lze sestoupit ke všem
původním pramenům a nezbývá než vybrat si z četné sekundární lite-
ratury momenty pro autora nejpřesvědčivější/, snažila jste se jeho
příběh předvést v modelové podobě existenciálního chování člověka
v extrémní situaci. Je to ovšem pozice napadnutelná pro nehistorické
analogizování: ale téhle výtky bych se nebál.

Nepsala jste přece svého Husa s úmyslem sdělit nové objevy, no-
vá fakta, vrhající nové světlo na dosud temná místa v jeho příběhu.
Pohroužila jste se do jeho díla /pokud ovšem si dnešní člověk doká-
že zpřítomnit mentalitu, psychiku, vůbec způsob myšlení XV. stoe-
tí, což může být vždy jen přibližné a neúplné/ i do historických
dokumentů, vypovídajících Husův příběh, podvědomě se Vám vybavova-
ly analogie tohoto příběhu s jinými, včetně těch nejnovějších a
včetně pocitů a zážitků vlastních a pokusila jste se příběh Jana
Huse postihnout jako tragický konflikt člověka ryzí ideje s insti-
tucionalizovanou mocí, na téže ideji založenou. A neunikla Vám ne-
jednoznačnost této pozice: Hus může být skutečně interpretován i

jako moderní bojovník za svobodu svědomí, i jako protirenesanční gotický moralista, i jako "realistický", protinominalistický zpátečník ve filosofii a současně integrálnější, ukotvenější, niternější augustinovec a platonovec oproti racionálně institucionalizovanému tomismu-aristotelismu integrované církve vrcholného středověku.

Husa však hrubě neaktualizujete, jak se to dělo zejména na sklonku XIX. a počátku XX. století: stal se totiž politicum téměř pro všechny naše strany, církve a sekty, od mladočechů, voľnomyšlenkářů a nejhrůznějších křesťanských denominací po socialisty všech odstínů i pro komunisty - ba dokonce po první světové válce byla založena i novodobá husitská církev československá. Tak jistě máte pravdu v tom, že sociálním reformátorem Hus nebyl: to, co se z něj ve prospěch rovnostářských revolucí cituje, jsou jen parafráze a citáty z evangelií, případně ze Starého zákona, jejichž znalost v nových generacích stále slábne. A tak se třeba běžně zapomíná, že slavné socialisticko-komunistické heslo "Kdo nepracuje, ať nejí", pochází z evangelia sv. Pavla. S komunismem přes všechny veletoče Zdeňka Nejedlého nemá Hus společného nic, pokud ovšem neuznáme za komunistický požadavek prvokřesťanský ideál království božího na zemi. To už byl spíše komunistou sv. František z Assisi, hlasatel komunismu chudoby, což je asi jediný, na zemi uskutečnitelný komunismus /kdo ví, zda po dalších ekologických katastrofách a vyčerpání energetických zdrojů zbytky lidstva, které to přežijí, nakonec nečeká tento úděl/.

Jiná věc je pohled na Husa z pozice moderního katolicismu: o pravdu dnes, kdy papež akceptoval Luthera - skutečného heretika v podstatných článcích katolické dogmatiky, kdy církev v praxi připouští všechny "čtyři artykule" basilejských kompaktát, a kdy při podrobné revizi skutečných odchylek od církevního učení je v Husově díle velmi málo, mohl by být Hus přinejmenším právně rehabilitován /i jeho odsouzení koncilem v době vakance papežského stolce je poněkud sporné/, a možná, že i blahoslaven nebo svatořečen. Protikatelici však tvrdí, že by tak Husovi byla odňata i ta jediná pocta "kacířství", která ho v dějinách proslavila.

I tady bych se ztotožnil s Vaší opět modelovou interpretací podstaty sporu Husa s církví /jmenovitě s Pálčem/ jako sporu ryzí ideje s institucionalizovanou ideou. Zde dnešního čtenáře nejsil-

něji osloví vnucující se /byť Vámi taktně nikde přímo nepojmenovaná/ analogie církev - strana, kacíři - úchylníci, exkomunikační buly, interdikty, křížové výpravy - různá usnesení a rezoluce, vylučování a čistky, bratrské pomoci.

Inu, institucionalizovaná církev XV. století byla až příliš dílem lidským, nikoli ryzí Kristovou církví předzvěděných. Nestala se jí teprve v tomto století, ale mnoho věků předtím, prostě v době, kdy se stala organizovanou institucí, která chtěla-li obstát v konflikttech se světskou mocí, musela sama mít v rukou světskou moc. Hájit světskou moc kterékoli institucionalizované ideje lze jistě také z ideových důvodů, ale častěji se tak děje z důvodů zistných nebo ze strachu /případ Pálče a Stanislava ze Znojma/, případně ze strachu a z touhy po majetku současně. Zde ovšem má naše sympatie charakterní Hus, a naivitu, případně teoretické nedůslednosti mu rádi promineme /není jich ostatně v jeho díle mnoho/.

Hus zde, zčásti patrně vědomě, zopakoval martyrium, křížovou cestu Kristovu /jehož model následovalo mnoho mučedníků, světců, reformátorů a později i proticírkevních a protispolečenských revolucionářů/. Tím strhával a strhuje dodnes - po zrůdných násilích člověka nad člověkem, páchaných ve jménu ideje ve všech historických epochách nabývá touha po oběti hlubší smysl a stává se přitažlivou pro široké masy /z této stránky Husova příkladu vyvodil Chelčický učení o neodporování zlu, které se tak líbilo L.N. Tolstému a svým způsobem předznamenalo Ghándího hnutí "non-corporation", stále silněji pronikajícího - jako přímá negace taktiky teroristů - moderní formy odporu proti násilí, u nás třeba v sebeupálení Jana Palacha nebo v nedávné bratislavské vigilií/.

Pravda, z Husovy oběti propuklo násilné husitské hnutí, a pak-liže někdo považuje Husa za jeho přímého zakladatele a iniciátora, mohlo by to Husovo stanovisko značně problematizovat. Sama, myslím, správně stanovíte, do jaké míry Hus je či není odpovědný za husitské bouře. Šel bych snad ještě dál a z Husa bych odpovědnost snal úplně. Ne on, ale kostnická hranice, na níž byl upálen, urazila natolik národní hrdost Čechů, že se vzepřeli, tím spíš, že se tu opravdu naskytla příležitost světské moci posílit se na úkor církevních statků. Ne že by si nebezpečí svého vystupování Hus vůbec neuvědomoval, odtud jeho pochybnosti a těžké vnitřní boje v konečných fázích kostnického procesu. Ale jistě si Hus nepřál, aby jeho mučed-

nická smrt byla násilně pomstěna. V tom mu byl Chelčický blíže než Táboři; Hus se nepřestával modlit za své nepřátele a nepřestával prosit Boha, aby jim odpustil, neboť nevědí, co činí.

Vaše kniha, *Evo*, je psána se zaujetím, s láskou k Husovi - vane z ní atmosféra našeho dětství a mládí/ jsem o něco starší a tak se mi vybavuje ještě reliefněji/. Školní oslavy Jana Husa, ohně, pálení na horách a návrších po celé zemi v předvečer Husova upálení, nesčetné Husovy pomníky ve městech a vesnicích naší vlasti, Jiráskovy romány, básně Vrchlického, Sv. Čecha, Zeyera, Machara, pietní návštěvy v domě Husovy rodinné domku v Husinci. A konečně i ten tolikrát kritizovaný a napadaný Husův pomník na Staroměstském náměstí, dnes už s tamním prostředím nerozlučně srostlý...Milujte se a pravdy každému přejte...Chápali jsme to a namnoze chápeme doslova, necítíme už, že se jedná o starozákonní příkaz lásky k bližnímu a o snahu evangelismu opírat každý životní krok o Pravdu Písma, neboť žádnou jinou pravdu tím Hus nemínil.

Mladé generace to už asi neoslovuje, pro ně jsou to vyprázdněné pojmy nudných učebnic, a tak Hus je tuhé palivo v křížovce na tři písmena, Komenský je zase "něco pro ženský" a mluvka "kecá jako Palackej".

Teď ale vidím, že jsem popsal už pět stran a jsou to vesměs mé vlastní reflexe, které jste ve mně svou prací vyvolala. To je ostatně pro ni dobré vysvědčení, bude-li takto působit. Nemyslím, že jste od mne očekávala konkrétní připomínky k jednotlivým formulacím: k tomu nejsem dost kompetentní, ikdyž jsem kdysi přečetl celé dílo Husovo, dostupné v češtině a němčině i obšírnou literaturu o Husovi, opět v těchto dvou jazycích a navíc ještě v ruštině /zajímavá kapitola o tom, jak se pravoslavná církev - podporovaná našimi slavjanofily - snažila v Husovi odkrýt filiace se svým učením a dokonce ho mínila i svatořečit/. Ale samozřejmě do "husologů", jakými jsou Machovec, Macek a Kalivoda, mám moc daleko.

Na podrobnější posouzení kompozice a vyváženosti celého díla zase nestačí jediné přečtení, chtělo by to hlubší zamyšlení a časový odstup. Ale to jste zřejmě ode mne také neočekávala.

Měl bych jedinou konkrétní připomínku ke str. 117, kde píšete, že "...český národ se bez ohledu v názorech filosofických a theologických pro tuto chvíli sjednocuje proti ostatním třem národům ci-

zím, všem třem vlastně německým, protože německé národnosti byli nejen Bavoři a Sasové, ale i členové národa slezského."

Pokud je mi známo, tehdy se studenti rozeznávali podle územního původu, proto mezi Sasy, ale zejména mezi Slezany určitě byli Slované, zejména Poláci; nelze tedy říci jednoznačně, že všichni cizí studenti na Karlově univerzitě té doby byli příslušníky národa německého.

Přeji Vaší knize dobrý start, i když se jistě setkáte s opo-
nenturou, jak po stránce odborné, tak ideové, zejména mezi některý-
mi Vašimi katolickými přáteli /a opačné straně možná bude zase va-
dit přílišné ztotožňování se s Husovou religiozitou/. Ale to už ji-
nak nejde, protože dobrá kniha, na rozdíl od krásné ženy, se nemůže
líbit všem. A možná, že se mýlím.

Upřímně Vás zdravím a těším se, že až se
někdy setkáme, povíme si víc.

Váš

František Kautman

20.4.1988

Miloš Rejchrt

Jan Hus Evy Kantůrkové

"Husův jasný zjev je před očima všech. Pokusil jsem se připomenout osobnostní jádro jeho vytrvalosti v zápase s přesilou náznakem jeho pojetí pravdy." Těmito slovy předeseílá A. Molnár svou husovskou studii ve sborníku Na rozhraní věků /Vyšehrad, Praha 1985/ a pokračuje: "Ale jenom celé vypsání Husovy životní cesty, která skončila na kostnické hranici...by vytvořilo důstojný protějšek pozornosti, jakou jsem věnoval pro 16. století Lutherovi nebo Calvinovi."

Přední evangelický historik tedy nepřímě přiznává, že současná historiografie Husovi hodně dluží. Ba lze říci, že Husův zjev poslední dobou jaksi přišel o svou jasnost a z očí všech se vytratil, o čemž svědčí i občasné samizdatové diskuse o Husovi, zhusta velmi vehementní, leč zoufale nepoučené. Chce-li se však český čtenář, motivovaný např. zprávami, že římskokatolická církev zvažuje možnost revize Husova procesu, o Husovi něco dozvědět, kam se má obrátit? Molnárova zmíněná desetistránková studie o Husově pojetí pravdy zůstává "náznakem", Šmahelova Hranice pravdy, zdařile stylizovaná jako literatura faktu, vyšla v r.1969 v edici Magnet /ve spolupráci se Svazem, Svazem protifašistických bojovníků a ministerstvem vnitra - ó tempora!/- pokrývá vlastně jen události posledních měsíců Husova života, Bartošovy Čechy v době Husově vyšly v r. 1947, jejich čtenář však těžko dojde Husovu podobu ze závalu faktografických údajů o dějích a reáliích, které s Husem souvisely leckdy velmi vzdáleně. Pro ucelené monografie o Husovi musíme sestoupit až do roku 1919 /Václav Novotný/ či 1915 /Jan Sedlák, Václav Pňajšhans/.

V roce 1988 jsme se však přece jen "vypsání celé Husovy životní cesty" dočkali a "Husův jasný zjev" opět vyvstane ne-li před očima všech, tedy alespoň těch, kdo se dostanou k samizdatové publikaci Evy Kantůrkové Jan Hus /viz anotace v Kritickém sborníku 1/88/.

Prozrazuje-li autorka v epilogu ambici "vyprávět snad největší lidský příběh českých dějin", možná sama docela nepostihla polohu

svého díla. Jaképak vyprávění /"vypravěč", který se tu a tam jako subjekt díla mihne, je dle mého názoru nadbytečný/, jsou-li jeho součástí grafická schémata Pálčova a Husova pojetí církve, nebo obsáhlý výklad subtilních rozdílů mezi transsubstanciací a remanencí. Bez mála čtyřsetstránkový spis Kantůrkové je zkrátka a dobře důkladná historická studie.

Žánr díla ovšem volá po poznámkovém aparátu, který žel schází. Čtenář by přece jen uvítal možnost dozvědět se, z kterého Husova spisu je ten který citát, event. je-li dílo v textu zmíněno, z které edice nebo překladu pochází. Někdy jen uvozovky, případně odkaz na "současného historika" prozrazují, že jde o soud či domněnku jiného autora než Kantůrkové. Mravenčí práce s prameny a základní husovskou literaturou je v díle dobře patrná a její potvrzení systematickým poznámkovým aparátem by jen přispělo k tomu, aby se Jan Hus Evy Kantůrkové stal i pro budoucí generace referenčním husovským titulem.

"Vyprávění" Husova příběhu Kantůrková důsledně omezuje tím, "co prověřeného se z onoho dalekého minula zachovalo až k nám". Dramatičnosti dobových událostí umí prozatérka Kantůrková náležitě využít, zřídka se však vyplňování mezer v dochovaných údajích autorskou fabulací. Spor, jenž dle autorky je "osou dramatického Husova příběhu", byl založen souborem čtyřiceti pěti Wiklefových artikulů, který coby summu kacířstev sestavil dominikán Jan Hübner. Pravda, "budou se na něm lámat charaktery a ničit přátelství, bude se v něm platit zradou i životy", na rozdíl však od životních příběhů plnokrevných postav jako je papež a pirát Cossa, voják a arcibiskup Zbyněk Zajíč, či slaboch a ukrutník Václav IV., příběh duchovního člověka Jana Husa je dramatický tím způsobem, jímž jsou dramatické střety myšlenek, theologických stanovisek a filosofických směrů, věrnost vůči nim či zrada na nich. Napínavost historického románu, který by čtenář zhltnul na posezení, tedy v Husově příběhu není. Musí-li se čtenář pracně prokousávat např. patnáctistránkovým rozbořením Husovy ekleziologie a jejím porovnáním s ekleziologií Pálčovou, je to svědectvím, že autorce víc než o plynulost jejího vyprávění jde o ohledání kořenů Husovy pře.

Autorka nechává v díle často promlouvat Husa, jeho současníky, husovské badatele, sama se drží v pozadí. Její autorský vklad však není jen v tom, že shrnující roztroušené, strukturuje příběh do tři-

nácti kapitol, vstupu a epilogu a propůjčuje mu svůj vytříbený jazyk, svěže současný /jaká úleva odložit Bartoše a začíst se do Kantůrkové/, přitom se žánrem díla služečně harmonizující: blýskne se na pravém místě trefnou glosou /"v dobách prudkých proměn se taky ztěžší mohou prosadit lidé průměrní, ti jsou spíš vládci dob vleklých"/ či soudem /"Názorový obrat nemusí mít vždy odpudivou tvář, ale má ji zaručeně tehdy, když jeho důvodem není především nové poznání, nýbrž strach"/. Pokud autorka zaujímá výslovně své stanovisko k Husovi, nečiní tak z pozic konfesičních, nemá zapotřebí hájit Husa jako verného katolíka církevní institucí nepochopeného, ani jako autentického protestanta a nedoceněného průkopníka reformace, upozorňuje spíše na odstup, který brání vyvlastnit Husa ve prospěch té které strany dnešního světa: "Tak zvané gotický Hus je jedním z posledních výrazných představitelů onoho šťastného období v duchovním životě Evropy, kdy svět byl Bohem člověku nerozpadlý, a člověk byl do něj vintegrován jako do lůna, z něhož, když se zasloužil, mohl být smrtí zrozen do slávy nebes; nás, trpící už pouze následky oné rozpadlosti, může po Husově integritě jít jen stesk, je to jeden z duchovních rájů, který byl modernímu člověku ztracen". Kantůrková tedy ví, že jen opatrně a s výhradami nutno táhnout i analogii mezi zkušeností Husovou a moderní zkušeností disidentskou, která mezi řádky prosvítá: "Životní rozhodování, která zprvu začínají na rizicích poměrně malých, mají svou zálučnost v tom, že kdo řekne a, bude pak už muset říci b, a že nikdo nemůže vědět předem, kam až bude abeceda odříkána..."

Ústřední důležitost má v díle srovnání příběhu Husova a Pálčova: někdejší Husův přítel a radikální viklefista žaluje Husa z viklefismu a domáhá se jeho odsouzení. Postavu Pálče i jeho názory expozuje Kantůrková dlouze a pečlivě. Tak jako Hus není u ní "ten, který neznal co je strach", jak kdysi zpívala Hana Hegerová, tak není Pálče obyčejný zrádce a podlý padouch. Když Kantůrková cituje Pálčův antiklefovský výpaď /"Spisy jeho jsou ty tajné vody, jež mnohým tak zesládly, že neváhají pro ně položit život, jak při nedávné popravě bylo vidět. A to je velká známka kacířství, neboť z nás by se nikdo nevydal pro víru na smrt"/, varuje čtenáře před ukvapeným etickým odsudkem. Pro Pálče totiž "je-li ochota zemřít pro víru kacířstvím, nekacířstvím je poslušnost... Pálčova pozice nemusela vy-

jedřovat jen zbabělost člověka, bojícího se o život. Rozhodnout se pro kázeň poslušnosti je rozhodování zásadní."

Pálče se tedy zásadně rozhoduje pro poslušnost vůči církevní instituci, Hus zásadně pro poslušnost autority nadinstituční: Hus "se vymkl z ovládevosti instituce v nejhlubší zbožnosti a zanícení pro Krista".

Kantůrková nazvala svůj spis v podtitulu "příspěvkem k národní identitě". Národní identitu zajisté jednou pro vždy neurčil Jan Hus, nýbrž buduje se našimi volbami, našim rozhodováním, našim odpovídáním na výzvu pravdy. Klíč k tomuto dešifrování pojmu "národní identity" nacházím v odstavci, kde Kantůrková opět staví vedle sebe Husa a Pálče: "jestli se každý rozhodl pro něco jiného, dnešní Čech může v jejich příbězích dobře rozpoznávat vnitřní zdroje těchto rozhodování, ale může taky vztáhnout jejich zkušenost přímo k sobě. Jako naše poučení je příběh Pálčův rovnomocný příběhu Husovu, ti dva muži ztělesňují, je do nich vložena dvojí možnost lidské volby, a naše otázka po Husovi nezní tak, zda se měl či neměl dát upálit, ale zda my, kteří tu po nich přebýváme v dějinách, se chceme stát či je nám dáno stát se spíš Pálči nebo spíš Husy."

Lze doufat, že dílo tak zásadní důležitosti přivolá pozornost historiků, kteří je zhodnotí na základě svých kritérií, event. poukáží, kde se v některých jednotlivostech autorka drží tvrzení novější zpochybných /byl Hus vskutku zpovědníkem královny Žofie?/. Jednu věc však ani nejbedlivější husovský badatel zpochybnit nemůže: že Kantůrková napsala dílo, na jaké český čtenář čekal desítky let.

Chválí-li R.Kalivode Fr. Šmahela za to, že ač vědec "podal skutečně živý, plastický, poutavý a široce sdílitelný obraz Husových kostnických dní", nepochybuji, že i náročivý odborník na Husovi Evy Kantůrkové ocení, že živý, plastický, poutavý a široce sdělný obraz celého Husova života, jeho myšlení i kauzy jeho zápasu není v rozporu s nároky, které klademe na práci vědeckou.

Anotaci z KS 1/88 doplňuji tím, že spis je dedikován "François Brélezovi, vzácnému příteli", předsedovi Husovy nadece ve Švýcarsku, a že v polovině května t.r. se v samizdatem opečovávané čtenářské obci objevily xeroxové kopie rukopisu, zmenšené na formát 22 x 20 cm v kvalitní celoplátěné vazbě.

Vážená, milá paní Evo K.,

dočetl jsem Vašeho Jana Huse - a chytl mě. Upřímně blahopřeji! Před bych mu, aby našel mnoho přemýšlivých čtenářů a, analogicky, pomohl jim správně se duchovně a mravně orientovat v naší soudobé národní situaci. Znovu jsem si živě uvědomil, jak opětovně aktuální se nám stává jeho pře: věrne úsilí o vítězení Pravdy boží, živé a věčné. /Možná nám srozumitelněji vyjádřeno: žít i umírat "pod zorným úhlem věčnosti"./

Smím Vám poslat svůj drobný příspěvek, uveřejněný už před 57 roky, tehdy k objasnění evangelického pojetí Husova kacířství?

Rád vzpomínám na naše setkání a uctivě Vás pozdravuji.

Jan Dus st.

Jan a Jana

Brzy po převratu, kdy katolická církev u nás počínala ztráceti desíti a statisíce svých příslušníků, proskakovala zpráva, že papež dá přezkoumat a obnovit proces Husův. Mnozí laici mezi českými katolíky si činili naděje, že Jan Hus bude rehabilitován a ospravedlněn; ti ještě méně kritičtí se upřílišně domnívali, že by mohl být církví prohlášen za ctihodného, blahoslaveného, ano snad za svatého po příkladě Jany z Arcu. Z nás evangelíků pak mnozí soudili, že by mohlo dojít k něčemu podobnému - zvláště pozornost budící případ svatořečení Jany, upálené před 500 lety v Rouenu pro kacířství, čarodějnictví a kouzelnictví, k tomu zdánlivě oprávněně vedl.

Než při pozornějším porovnání kacířství našeho Mistra Jana a francouzské panny Jany porozumíme, proč římskokatolická církev mohla kacířku mučednici Janu prohlásit sveticí, našeho českého kacíře Jana však svatým učinit nemůže. Teologicky řečeno, porozumíme dosahu základního formálního principu reformace o autoritě Slova božího v

Písmě jako jediného svrchovaného rozhodčího ve věcech víry a života, k němuž se Jan Hus plně propočoval.

Jana z Arcu, panna orleánská, jest mohutný, osobitý a oslnivý zjev francouzských dějin. Mnozí vynikající mužové o ní psali. Ironický nevěrec britké duchaplnosti Anatole France chtěl původně na historii Janina života bičovat bigotní pověrečnost a hloupost jejich ctitelů, avšak studiem látky byl přiveden k nazírání opačnému, takže pak napsal "Život Jany z Arcu" v duchu obdivné úcty. Nověji Nobelovou cenou poctěná kronikářská hra G.B. Shawa "Svatá Jana", s pronikavou předmluvou plnou nových hledisek a podnětů, patří k nejkrásnějším dílům tohoto světově uznávaného autora.

Hrdinství a velikost Jany je v tragice mladého jejího života. Měla mnoho prorockého. Neznala jiné touhy nežli poslouchati svého Pana, Ježíše Krista, být zbožnou katoličkou. Vzrušená, téměř neuvěřitelná dráha jejího života je nesena a vysvětlitelná jedinečně jejím nezvratným, bezprostředním přesvědčením, že jest jí od Boha svěřeno poslání zvláštní, jedinečné, že je poslem a zplnomocníkem božím, členkou církve triumfující. Jaká je při ní jasnozřivost a svatá prostota víry - králi anglickému vzkazuje, aby se kál z hříchů, a když kritizuje církve a preláty a je od nich vyslýchána, odvěti nezapomenatelně krásná pokorná slova: "Já nejsem učená podle způsobu vašeho, ale v knihách, které Bůh otvírá věřícím, více obsaženo jest, než ve všech knihách vašich." Když jí církevní a inkviziční soud stihá pro provinění nikoliv politická, ale proti Bohu jako kacífku a rouhačku - jako předtím Husa - zbožná Jana nevěděla, z čeho ji odsuzují. Vždyť milovala mši, zpověď, přijímání, modlitby! Jen ne to, co církve říkala. Odvolávala se vždy rozhodně na Boží svrchovanost, tvrdíc, že se těší zvláštní důvěře Boží. Že slyší hlasy, že svatá Kateřina a Markéta i sv. Michal jí radili a jí vedli. Církve však rozsoudila, že hlasy, v jichž jméně zvedala Jana Boží nároky, jsou hlasy ďábelské - i byla odsouzena a nelidsky upálena jako kacífka a čarodějnice. To bylo r. 1431, před půltisíciletím.

A přece, když zemřela, mohla být nařízena obnova jejího procesu, takže již roku 1456 byla prohlášena za ospravedlněnou, r. 1904 za ctihodnou, r. 1908 za blahoslovenou a r. 1920 svatou Janou. Ne tak však Mistr Jan, jenž zemřel stejně nelidskou smrtí o 16 let dříve. Proč?

Pramen kritiky církve u Jany a síly jejího života byly hlasy, vidění. V soustředění a bdělosti mysli viděla přicházet své světky, hovořila s nimi, poslouchala jejich rad a pokynů. Ať již "dramatická

obrazotvornost si zahrávala s jejími smysly" nebo ať šlo o "vnitřní schopnost vizualizace", ať umíme nebo neumíme tak či onak psychologicky určit zdroj její víry, jedno je jisté: dokud žila, nebylo lze odhadnout, kam až ji její "soukromé zjevení" zavede, také v kritice církve zavede. Hlasy byly neovladatelné, mohl v nich být omyl, ale i pravda, proto u osobnosti takového vlivu a síly jako byla Jana, byly církvi nebezpečné. Mohly se každý okamžik obrátit také přímo proti církvi ve jménu "krále Ježíše Krista, krále nebes a celého světa, mého velitele a svrchovaného pána". Dokud žila, byla církvi nebezpečná, jako český Jan. I musela zemřít, kacířka, jako kacíř Jan.

Pramen Husovy kritiky církve a síly jeho života nebyly hlasy či vidění, nýbrž bible: "Vyznávám, že nechci nic tvrditi, co by písma, jenž zákon Kristův obsahuje, aneb jeho vůli se přičilo. A budou-li od někoho z církve aneb od kteréhokoliv jiného stvoření poučen, že jsem v tom, co nyní chci říci, na omylu, milerád to veřejně a pokorně odvolám." Proti autoritě církve vylučující svědomí, protestuje Jan Hus a dovolává se písma, nikoli hlasů. Tu je odlišnost Husova kacířství od kacířství Janina, a jeho velikost.

Když Jana zemře, není již církvi nebezpečná: hlasy odcházejí a umírají s ní. Umřevši - mlčí! Proč by nyní, dávno mrtvá, nemohla být prohlášena za svatou? "Mnozí nově zavedení světci, zvláště František a Klára, byli během svého života s církvi v rozporu a vzbudili tak otázku, zda byli kacíři nebo světci. Kdyby byl František býval žil dost dlouho, mohl se dostat na hranici. A proto naprosto není pro člověka nemožné, aby byl vyobcován z církve jako kacíř a po pozdějším uvážení prohlášen světcem," píše Shaw. Vždyť mlčení je ctností světců poreformačních - český "svatý Jan Nepomucký" z doby temna! Když Jan zemře, zůstává církvi nebezpečný, ba ještě nebezpečnější: Písmo zůstává a žije i po jeho smrti, ba svítí jasněji, jsouc ozářeno světlem plamenů věrného svědka Božího slova Pravdy evangelia. Umřev - ještě mluví! Žije. Nemůže být církvi prohlášen za svätce a postaven do řady s hlasem umlčeným, mrtvým. Živé Slovo boží formuje kacíře-reformátora.

Když zemřela Jana z Arcu, "spoludruhové, jež vedla k vítězství, a nepřátelé, jež ponížila a porazila, francouzský král, jehož korunovala, a král anglický, jehož korunu kopla do Loiry, ti všichni byli rádi, když se jí zbavili" /Shaw/. Odešla a nikdo nezvedl její korouhev. - Když vezli prach hranice Husovy hluboko se zemí sebraný

do řeky Rýna, aby Čechům žádná památka nezůstala, zachovali Čechové památku trvalou: z odkazu jeho života až do smrti vyrostlo náboženské hnutí husitské, již ne středověké, neboť opustilo zřídlo římského mocenského učení, byvše navráceno a Husem postaveno na Slovo boží živé v Písmě svatém. Nikoli na literu zabíjející, ani na "papírového papeže", nýbrž na Písmo, jak betlémský kazatel Jan k němu velí přistupovat: "...také přistup rozumem k duchu svatému a věz, že z jeho dobroty všichni darové pocházejí."

Jan z Arcu je mučedníkem, jednou z nesčíslných obětí strašlivé křivdy církve středověké; jinak pro náboženské dějiny francouzského národa neznámá nic. Jan z Husince je mezíkem v náboženských dějinách českých a evropských. Založil české hnutí reformační, novou obec lidu Božího, z něho vyrostl Tábor i Jednota bratří, na Kristově evangeliu církve. A tím Jan reformátor přerůstá svou jmenovkyní Janu světici, lidsky mu zpřízněnou hrůzným údělem mučednické smrti. V branách smrti pouze jakoby cesty obou se potkávaly a kříží, rozcházejí se tam, kde "skutkové jejich jdou za nimi", jako již od počátku vycházely každá odjinud a jiným směrem. Světice povýšená do panteónu mlčících mrtvých, reformátor ustupující a menší se, aby slovo Pravdy jím otevřené a věrně dosvědčené tím mocněji rostlo a znělo zemí na věky.

Bohumír Janát

Světlo a stín českých dějin

/Zamyšlení nad románem Evy Kantůrkové "Jan Hus"/

Rok 1988 přináší několik významných výročí našich novodobých dějin, jež jsou pro nás příležitostí opětovně si položit otázku naší národní identity a znovu se zamyslet nad tím, kdo a jací jsme, jaké jsou historické kořeny naší přítomnosti i jaké jsou obzory naší možné budoucnosti. Do této atmosféry přichází dobrou shodou okolností nový román Evy Kantůrkové "Jan Hus", jenž má podtitul "Příspěvek k národní identitě". Autorka se v něm vrací téměř o šest stovek zpátky do heroické, tragické a hlavně pro duchovní podobu národa konstitutivní doby, v níž jedni jsou nakloněni spatřovat temný čas rozkolů, zloby a násilí, druzí zas vrchol a mravní paradigma českých dějin.

Tak či onak, Husův život, zafixovaný velkými historickými událostmi jeho doby, odhalil mnoho emocí, myšlenek a tužeb, jež jsou dosud v nás přítomny jako zjevné či skryté archetypy národního vědomí. Vždyť právě v Husově životě se rozvinulo velké drama duchovního boje o smysl a tvář pozemské skutečnosti člověka, drama střetu nejvyšší světské autority s principem individuální svobody lidského rozumu a svědomí, drama naděje a smrti, oddanosti a zrahy, vzepětí k svatosti a upadlosti v hříchu. V tomto smyslu má Eva Kantůrková, jež děj svého románu odvíjí z pozice objektivně historického, avšak pravdou věci samé nikoliv nezaujatého vypravěče, právo říci, že Husův život možná představuje "největší lidský příběh českých dějin".

Právě toto existenciální hledisko lidského příběhu, hledisko toho, jak člověk v proměnlivých parametrech vlastní dějinné situace naplňuje obecný úděl v tom, jak svými rozhodnutími určuje trvalou, nezničitelnou, duchovní podobu svého lidství, je dominantním aspektem románu a zároveň zpřítomňující spojnici, jež uvádí čtenáře současníka v intimní známost s tím, co by se již mohlo zdát pokryto prachem zešlých věků.

Autorka odvedla úctyhodnou práci nad historickým materiálem i

nemalé myšlenkové úsilí. Její kniha dává živý, ucelený i detailní obraz Husova života a doby. Filosoficky kultivovaným způsobem jsou zde postižena témata, jež představovala dynamizující jádro dobových sporů, zejména střet realismu s nominalismem, jenž tvořil pozadí názorových bojů 13. a 14. století. Dobře jsou vyloženy hlavní body učení Husova inspirátora Johna Wicleffa i samotná podstata Husovy nauky. Originálně a poutavě, třebaže do značné míry intuitivně, jsou vykresleny charaktery spoluhráčů i protihráčů v Husově příběhu, zejména postava arcibiskupa Zbyňka Hazmburke, krále Václava IV. a Husova někdejšího druha, posléze úhlavního nepřítele Štěpána Palče.

Samotný portrét Mistra Jana Husa je rýsován tahy sympatizujícího porozumění, které nezakrývá ani odstín rozčilenosti bojujícího muže, znalého politické taktiky /prosazení Kutnohorského dekretu/ a univerzitní eristiky /sebejistota v diskusi jdoucí až k vyzývání protivníků ad poenam talionis ohněm/, muže, který ač touží po spravedlivém míru nepřichází dávat pokoj, ale meč, muže dělícího své okolí na oddané stoupence a úhlavní nepřátele. A přesto je Hus hlavně člověkem, který - byť mnohdy zcela ponořen do konkrétních, vyčerpávajících sporů své doby - neztrácí se zřetele absolutní horizont Pravy Boží, horizont, jenž ho vede až k zničujícímu střetu s masivem světské moci církve i ke konečnému vítězství, které lze těžko vyjádřit v měřítcích tohoto světa. Zároveň Husova postava i ve svých nejistotách, úzkostech a slabostech působí hluboce lidsky přesvědčivě - vždyť Hus, jak patrně z jeho korespondence, ještě týden před svou smrtí, třebaže smířen a připraven na ni, doufá v možný návrat domů: "v milosti Páně není to s mým návratem do Prahy nemožné," napsal 28.VI.1415.

Není zde mým úkolem znovu se vnořit do atmosféry Husova příběhu a opakovaně čerpat historickou znalost, étos i podněty k sebepoznávající reflexi - to, jak nutno doufat, umožní jednou široké čtenářské veřejnosti sama kniha, jež je inspirací pro toto zamyšlení. Tím podstatně cenným na románu Evy Kantůrkové, co překračuje hranice literatury a co dalece převládá určité formální slabiny daného díla /rozvleklost některých pasáží i místy těžko doložitelná psychologická fabulace při osvětlování motivů jednání/, je autorčina zaujatost pro pravdu Husova životního příběhu, pro pravdu, která tento příběh podnítila, odvíjela a přesáhla.

Konfrontován s touto zaujatostí musí si čtenář položit otázku: co je to v nás Čechách, co nás tak hluboce váže na husovu myšlenku a čin, co i po staletích, která duchovně i fakticky změnila tvář světa, činí Husovu causu stále aktuální? Proč právě 6. července 1915, den 500. výročí Husova upálení, se stal dnem, kdy T.G. Masaryk v Ženevě poprvé vyhlásil program otevřeného boje za národní samostatnost, jenž byl v roce 1918 dovršen vznikem Československé republiky? Proč je nám tak blízké slovo reforma a proč Jan Patočka v závěru svého života dal svým esejům o filosofii dějin jméno kacířské eseje? A proč i v roce 1988 vydává česká spisovatelka rukopisně svůj román, prodchnutý étosem úcty k Husově duchovní opravdovosti?

Odpověď na tyto otázky se dá koncipovat velice širokým a rozmanitým způsobem, jak prokázaly mnohé historické, filosofické, teologické a literární počiny v tomto ohledu. Pokusím se vyjádřit jednu z takovýchto možných odpovědí na otázku, co je tím bytostným, čím nás Hus stále oslovuje a uvedu v této souvislosti dvě teze, jejichž pravdivost se mi zdá být průkazná.

I. Do historického a existenciálního rámce životního příběhu Mistra Jana Husa se promítlo několik podstatných momentů pozemského příběhu Ježíše Krista, v němž Hus prokazatelně vidí svůj živý vzor a nejvyšší autoritu. Konflikt Husa s nejvyššími církevními instancemi jeho doby upomíná na Ježíšův konflikt s náboženskými vůdci Izraele a podobně též končí mučednickou smrtí. Držíme-li před očima lidský rozměr věcí, analogická je zde i snaha oživit a zvnitřnit novým duchem autentické víry tisíciletou náboženskou tradici, upadlou a namnoze zfalšifikovanou do podoby instituce světské moci a konečně, podobný je i obrat od velkých, učených a mocných k malým, prostým a zbožným. Těchto analogií si Hus byl vědom, činil je svým programem, počítaje s možností nejvyššího důkazu věrnosti ve smrti ohněm. Tímto srovnáním nebudiž ani v náznaku řečeno, že Hus je variantou českého Krista, avšak nepochybně se zdá být to, že Hus v našem národě, především závěrem svého života, jasně ztělesnil kvalitu Kristovy duchovní opravdovosti.

II. Druhou tezí, kterou lze v souvislosti s otázkou po příčině životnosti a aktuálnosti Husova odkazu postavit a hájit, je tvrzení, že Hus svým postojem v otázce práva jakékoliv světské mocenské autority nad rozumem a svědomím člověka položil základ toho, co se přes tradici evropského protestantismu, osvícenství a liberalismu zfor-

movalo do podoby moderní myšlenky lidských práv. A tato myšlenka se právě v naší době stala nejúčinnějším kontraargumentem vůči nárokům totalitního myšlení a z něho vyplývající zhoubné praxi diktátorské státní moci. Požadavkem důkazu na základě Písma Hus podložil autoritu rozumu svobodně hledat a poznávat pravdu a v osaměle heroickém postoji vůči nátlakové vůli kostnického knncilu ztvdil nepřekročitelnost principu svědomí. Individualistickým založením universalismu víry a přesvědčení zvýraznil právo jedince držet svůj názor i proti shodnému mínění většiny anebo být přesvědčen argumenty a nikoliv umlčen násilím. Takto dalece předjel ideál humanitní i demokratismus nové doby. Rovněž jeho mravní důraz, konfrontovaný někdy historiky jako gotický eticismus s renesančním pragmatismem, představuje pro myšlenku lidských práv stabilnější a trvalejší zázemí, než jaké dokáže vytvořit sebedůmyslnější taktický utilitární zřetel.

Toto jsou dva, jistě nikoliv jediné důvody, které z Husa činí jedno z velkých světél českých dějin. Stínem, který se váže k postavě Jana Husa, je historická vina katolické církve na procesu, jenž skončil kostnickou hranicí 6. VII. 1415. Zajisté opět to nebyla katolická církev v nejhlubším smyslu, ale zas nenávisť a zloba konkrétních lidí, co věci přivedlo ke koncům tragickým pro český národ a jeho křesťanskou víru. Odpovědnost za špatný čin však v dějinách expanduje do velice širokých souvislostí. Otázka viny, zejména historické, je jednou z nejtěžších a její řešení předpokládá skutečnou odvalu a opravdovou víru. Této otázce se nevyhnul ani český prámas, kardinál František Tomášek, který ve svém Velikonočním poselství z letošního roku praví: "Katolická církev si nezakrývá svůj podíl viny na bolestných stránkách našich dějin /jak o tom promluvil např. kardinál Beran na II. vatikánském sněmu v souvislosti s upálením Mästra Jana Husa a s násilím při rekatolizaci Čech v době pobělohorské/. Přejeme si, aby dílo Desetiletí přispělo k tomu, abychom sváry minulosti nepřenašeli přes práh nového tisíciletí."

Je nepochybné, že Hus, husitství, reformace, pobělohorská rekatolizace, protikatolická nálada první republiky a atheistické násilí po únoru 1948 - to vše znamenalo v českém národě podstatné dělení duchů. Tuto dlouhou periodu boje víry s nevírou, tolerance s násilím, opravdovosti s pokrytectvím a v poslední instanci dobra se zlem nelze historicky překročit návratem a navázáním kontinuity s dobou v dějinách církve u nás méně problematickou, jež vrcholila a

končila za vlády Karla IV. Ani nelze v intenci osvícenství a liberalismu učinit náboženský středobod českých dějin prostě irrelevantní a otevírat tak prostor silám, které pak už přímo útočí proti křesťanské víře coby bytostné duchovní dimenzi člověka. Vždyť osvícenství a liberalismus nabraly dech poté, co v důsledku inkvizičních procesů, kacířských hranic a hlavně náboženských válek XVII. století, jak to dokládá Arnold Toynbee, křesťanství bylo diskreditováno u části vzdělané evropské veřejnosti a zrno ateismu, obsažené ve zmíněných nových prouděch myšlení, pak vyklíčilo až do podoby náboženského nihilismu, jenž filosoficky charakterizuje ideu socialismu i životní styl v konzumentalismu a technokratismu XX. století.

Snad právě dnes, kdy katolická církev vlivem utrpení, jímž prošla, i pevností vlastního postoje nabývá nebývalé prestiže a autority, vzneslý požadavek rehabilitace Mistra Jana Husa by v zájmu křesťanské víry v našem národě neměl být přeslechnut. Bylo by dost velkým neštěstím, kdyby proces Husovy rehabilitace byl zpomalen postojem staré mentality, jež se vyjádřila v nerozumné a pověrečné radě jednoho církevního historika, který k otázce změny oficiálního stanoviska katolické církve k Husovi ocitoval z Erbena "Ty mrtvý lež a nevstávej" ... v době, kdy Jan Pavel II. našel slovo smíření vůči někdejšímu kacíři Galileovi a Brunovi a vykročil vstřícně k protestantům a k Židům.

Je třeba doufat, že břemeno viny, které je zdrojem svárů minulosti i přítomnosti, opravdu nebude přenášeno přes práh nového tisíciletí a že se Čechům silou autentického křesťanství podaří překonat své dávné vnitřní rozdělení. Bude k tomu třeba i jistě hodně statečnosti, vytrvalosti a dobré vůle i nejednoho opravdového činu v oblasti myšlení a kultury. A lze se nadít, že román Evy Kantárkové o Janu Husovi bude v tomto smyslu příspěvkem k národní identitě nikoliv nevýznamným.

Praha, 23.VII.1988

/Obsah, srpen 1988,
Listy č.6,1988/

Milá paní Evo Kantůrková,

mám vůči Vám delší dobu špatné svědomí, že jsem Vám místo solidní odpovědi poslala jen stručný vzkaz. Včera mi při hledání jedné americké adresy padl do rukou Váš dopis z 5.IX.85, a když jsem ho znovu přečetla, musím se aspoň pokusit Vám odpovědět, i když ve všech kostech cítím svůj věk a nemohoucnost.

Především Vám chci podat zprávu v Praze sotva zaznamenanou: před týdnem vysílali z Vídně dokumentární pásmo s různými aktéry r. 68. Začalo Dubčekem, který sděloval svému tazateli, že právě čte knihu o J.H. a že ho učiní thematem své promoční přednášky v Bologni. Vidíte tedy, že má Vaše kniha explozivní účinek.

Pokud mne se týče, lekla jsem se při prvním spatření jejího rozsahu, že bude neúnosným útokem na nosnost mé mozkové koncentrace. Ale brzo jsem s respektem žasla nad spoustou kompetentně zpracovaného materiálu včetně tehdejších emocionálně vedených eucharistických sporů, které dnes už i profesionální theologové obou západních konfesí s rozpaky odkládají někam na okraj. Souhlasím s Vámi, že podstatou Husova sporu je jeho opovážlivá appellatio ad Chr., zpochybňující ultimativní autoritu sakrální instituce, a otvírající cestu k nepřenosné osobní odpovědnosti. Není to aspekt nijak nový, sama jsem si ho naukově osvojila už na gymnasiu, když prof. J. Tvrď /tehdy docent a později ordinarius filosofie na Mas. univerzitě/ nás ve filosofické propedeutice uváděl do scholastické problematiky. Novost však není to hlavní. Jde o dokumentární věrohodnost, a čtenář může Husův zápas s napětím sledovat. Přeji Vám, aby čtenářů bylo mnoho.

Nevím jenom dost dobře, jak posoudit objektivitu Vašeho vyprávění, na níž Vám velmi záleží. Uznávanou zásadou historické methodologie bývalo Rankovo heslo reprodukovat minulost v mezích "wie es eigentlich gewesen", což je i Váš úmysl. Jenomže postulát objektivity, jejímž nedosažitelným vzorem tehdy byly přírodní vědy, zahrnuje i postulát "jenseits von Gut und Böse" i jenseits von Raum und Zeit, a to nejde. Jako děti své doby reprodukuje minulost ve vlastních dobových i osobních souřadnicích, ať už to děláme sebe nevědo-

mějí. S Vaší knihou je tomu podobně. Nekonstruuje ji more geometrico, s eliminací hodnotových stanovisek, ale na jejich pozadí. V podstatě Vám jde právě o ony a tvoří Vám d-ramata osobních osudů i lidských dějin. Když opouštíte překonaná schemata dřívějších výkladů platných konfesionalně, nacionalně nebo marxisticky, zaměňujete je za souřadnice vlastní dnešku a vnitřní nouzi, do níž nás vede naše nesvoboda a potřeba zpětně dobývat toho, co jsme ztratili. Vše lidské hodnoty, jak se tomu dnes říká, nemají ovšem platnost jen pro Vás, jejich dynamika se naopak stává tematem celosvětovým.

Konkrétně: Hus-Pálež představují dva hodnotové světy: člověk hledající pravdu v jednotě slova a života - člověk jako bestus possidens, který nepotřebuje hledat, protože zná a ví; hledání Pravdy - instituční konformita; láska ke Kristu - respekt k autoritě. Mohlo by se pokračovat, ale tyto alternativy jsou nám předobře známe. Rozhodující je, že cele straníte Husovi. Nekladete si ani otázku, zda Pálež neměl pro svoje stanovisko morálnější důvody než oportunismus. /Myslím při tom na Bratry Karamazovy./

Neuvádím to jako výtku, jen konstatuji, že mi Váš pojem objektivit v této souvislosti nevyhovuje. Naše hodnotové systémy jsou při nejmenším analogické, formované v jedné zemi, v rámci civilizace, která se nazývá křesťanská, a Jan Hus patří k těm, kdo svým zápasem v jistém smyslu prosazoval hodnoty, jimž se dnes říká všelidské a jsou z ní - "hominum confusio ne et Dei providentia" - prosazovány do planetárních rozměrů. Proti očekávání těch, kdo počali od počátků osvícenství prosazovat pojem pokroku, se tento proces neděje narůstáním dobra a zmenšováním zla, ale naopak růstem jejich napětí do apokalyptických rozměrů.

Prof. Š. mi také sdělil, že jeden z katolických reformistů, od něhož jste čekala pochopení pro intenci Vaší knihy, ji naopak tvrdě odmítl. Mě to nepřekvapilo. Jejich autoritativní struktury církevního života se promítly i do struktur politických, a obojí vytvářelo nedělitelnou symbiosu až do té doby, kdy ji nové společenské trendy reformací a osvícenství počaly rozkládat. Ale na katolické straně měly trvalou oporu. Neprve nedávná zkušenost jejich vlastní perzekuce se strany ateistického státu je přivedla k problematizování autoritativních sociálních struktur, a pomohla jim pochopit elementární lidskou potřebu svobody svědomí, kterou do svých nauk do nedávna nepřipustili. Pro církev samu však apelaci k nadinstituce-

ciendlní pravdě nepřipustili, naopak dogmatizovali svou definitivní uzavřenost svých institučních struktur papežskou neomylností. V této perspektivě se však i jejich sociální reformismus stává podezřelý jako taktický manévr, vhodný pro danou dobu, pokud "krizová situace" nedospěje k obratu, jenž by znova umožňoval obnovu "křesťanského státu", pro nějž se už nyní sem tam ozývají hlasy. A tak tato reformní "perestrojka", osvojující si nyní pluralismus názorů a demokratizaci autokratických struktur dokonce i pro sakrální instituci, vykazuje pozoruhodné analogie se snahami jejího radikálně sekularizovaného protějšku, kde všecko volání po svobodě má nezdolatelne hranice tam, kde začíná ohrožení mocenských zájmů Kremlu. Nechci tím tvrdit, že "perestrojka" je na obou stranách jen k tomu, aby nakonec skončila důkazem své neudržitelnosti. Duch vane kde chce, bez ohledu na usnesení strany a vlády nebo vatikánských kolegií. A tento duch má moc proměnit srdce lidí na ten způsob, že odmítnou vítěsit skrze oběti druhých, ale činí tak už dnes ze svobodného rozhodnutí sami se sebou. Jan Hus se to naučil nad biblí, a ukazuje lidem cestu.

Proto na rozdíl od p.T. považuji Vaši knihu za užitečnou a velmi potřebnou. Není jen k tomu, aby doplňovala nedostatky ve znalosti dějepisných reálií. Přeji Vám i Vaši knize, aby čtenářů bylo mnoho a děkuju Vám, že jste ji napsala.

V srdečném přátelství
Vaše

Božena Komárková

Brno, 26. srpna 1988

Milan Šimečka
Kriha o Husovi

Když mi Eva Kantůrková před čtyřmi roky řekla, že se chystá napsat krihu o Husovi, ulekl jsem se okamžitě představy, že bych si takový úkol zvolil třeba já. Takový nebo jiný podobný. Pamatuji si, že to znamená zavalit stůl tucty knih, číst do úmoru, hledat ztracené poznámky a čelit svodům. Před autorkou jsem ovšem své leknutí potlačil, bylo mé, ne její. A později jsem ji při práci viděl, její stůl odpovídal přesně mým lakavým představám.

Teď je kriha hotová, přístupná čtenářům ve vydání - samizdatovém, jak jinak! Platí, co bylo naznačeno, že je to kriha velké spisovatelské odvahy. Autorka opustila terén, na němž měla zatím největší úspěch, terén bezprostředního prožitku, který se člověku převaluje v paměti a nedá pokoj, pokud se s ním spisovatelsky nevyrovná. Mám na mysli knihu Mé přítelkyně v domě smutku. Z území spolehlivé vlastní paměti se přesunula na území nespolehlivé a protichůdné paměti národní, aby, jak se praví v podtitulu, přispěla k poznání národní identity. Potlačila oprávněný strach z nevraživých výtek historiků a z otázek konfesijně různorodých přátel. Odvaha byla ovšem potřebná na každém kroku.

Když jsem řekl, že člověk uvázaný k takovému úkolu musí čelit svodům, neměl jsem na mysli svody života, ale svody, které se autoru samy nabízejí při výkladu takové osobnosti, jakou byl Jan Hus. Nemyslím přitom na výklady ideologické. Bylo však jistě svůdné jít ve Zweigových stopách a převést Husův příběh do strhujícího moderního dramatu. Nebo z Husovy postavy vytvořit jasnou mravní výzvu dnešku. Nebo psát dál o husitských válečných triumfech a ukázat čtenáři, jak pravda vítězí. Kriha však končí Husovou smrtí na hranici. Kantůrková se rozhodla pro značně obtížné řešení, její kriha o Husovi je otevřená, nevnučuje čtenáři výklad, vyjádřitelný stručným heslem. Tato otevřenost Husova příběhu je zcela jistě záměrná a odráží zkušenost naší země a naší generace s ideologickou abstrak-

of, se shrnujícími soudy a s kádrovou /odpusťte/ charakteristikou.

Kantůrková chtěla vyložit Husa především z něho samého, z jeho spisů, z jeho kázání a hlavně z jeho dopisů. Proto ani neskrývá Husovu středověkost, jeho víru ve slovo a v pravdivost vlastního výkladu Písma, se kterou ještě před koncilem vyzýval své protivníky k debatám na život a na smrt. Kdo prohraje, zemře! Ale autorka též ukazuje, že v kostnici Hus již věděl, že nejde o slova, lhostejné a cynické shromáždění vyšetřovatelů bludů mu to dalo ostatně jasně na vědomí. Hus se chtěl strašně vrátit do Čech, ale nemohl se sem vrátit jako zbabělec, jako pokořený kacíř a nelákala ho ani představa dožit v nějakém odlehlém klášteře. Neměl, jako třeba Galilei, svou vědu, neměl nic, co by postavil výše, měl jen svůj život a ten vložil do sporu beze zbytku, s živou představou, jak pálí oheň.

Právě ve své otevřenosti je Hus v Kantůrkové vyprávění plnokrevnou a jímavou postavou. A to platí i o postavách, kterými je obklopen, králem, Jeronýmem, arcibiskupem Zbyňkem, Pálčem atd. Autorka je pečlivá i v líčení okolností, ve snaze přiblížit čtenáři i realie doby. Vypravěčka vede čtenáře po stopách dějů i dnešní Prahou. Když vstupuje do děje, upozorňuje na prázdnotu historických pramenů, která Husa v některých chvílích jeho života obklopuje, je umírněná v hodnocení soudů svých předchůdců a projevuje až úzkostlivou snahu pochopit pravou motivaci Husových odpůrců. I v této neustálé snaze po otevřenosti, v jisté jakoby nestrannosti, netrpí kniha o Husovi úsilím, beztak marným, o objektivnost historického obrazu. Hus je v knize výsledkem tvorby, je to Kantůrkové Hus, jeho cesta je provázena obdivem i zděšením. Autorčin pohled na Husa je pohledem z místa, které leží zde mezi námi, v Čechách naší historické i nedávné zkušenosti, je to pohled nejširšího mravního konsensu nejlepší české i evropské tradice.

Z našeho současného místa v dějinách pochází samozřejmě i vcítění, empatie, s kterým autorka Husa doprovází životem, na hranici pak již velice cudně, citací soudobých kronik. Aniž bych k tomu byl vyzván textem, sám od sebe jsem ovšem přeskakoval staletí k dnešku, přestával číst a vkládal do starých vzorců prožitky ze století, jehož podoba by snad Husovi ani moc nezamotala hlavu. Když jsem četl třeba o cestách Viklefových knih do Čech. Z dílen písařů nevyšlo ani tolik exemplářů, kolik jich má Petlice. A hle co vyvolaly! Však

je dal arcibiskup také spálit. A kolik let je tomu, šest set nebo sedm let, co mi můj vyšetřovatel, Zbyněk Hazmburský, řekl: Těch písemností máme už celou místnost plnou až po strop, všechno to přijde spálit, mělo se to udělat už dávno. Žádný čtenář knihy o Husovi se neubrání přesahům k dnešku. Proč by se také měl bránit?

Autorka však tímto způsobem Husa "nezdnešňuje", i když je zřejmé, že kniha je psána s vědomím, že smysluplnost dává dějinám jejich vztažnost k přítomnosti. Jako příspěvek k národní identitě kladě spíše jen otázky. Hus je Hus, ale co třeba ten Páleč? Přítel, který zradil, lépe řečeno, neměl na to, aby šel Husovou cestou. A potom pláče v Husově cele, protože nevěřil, že Hus půjde tak daleko. Kdoví, jak často pak na Husa myslel? Za posměšky proti odpustkům byli popraveni tři mládenci. Dav je nese ve zkrvavených plachtách do Betléma. A zase to staré pohřbívání v Čechách. Kdo se zprotiví králi a ujme se křesťanského pohřbu? A ještě mě napadá: bylo správné vyhnat německé mistry z univerzity? Samé znaky totožnosti, poznáváme se takřka ve všem, v dobrém i ve zlém. Vždy však bylo dost místa k volbě, tehdy jako dnes, pravda, tehdy si několik tisíc lidí, účastných na Husově sporu, vytvářelo prostor k volbě samostatně, vládl tu český král. Ku podivu se však zdá, že na podobu této volby to nemělo velký vliv.

Hledal jsem citát, který by bez komentáře ukázal, že autorka sama nehledá identitu jen v patosu Husova mučednictví, hledá ji spíše v podílu Husově na národním životě než v hořící hranici. Zde je ten citát, z pasáže, která se zabývá Husovou opravou pravopisu: "Poslechnout, jít na kuriální soud, nevykonat by Hus mnohé z toho, nač mu vybyl čas, a nevykonat by možná ani to, co na staletí spojilo české písemnictví s jeho jménem. I vypravěč teď píše ch a ě a rozlišuje měkké a tvrdé i podle jeho rady. A teprve obrazem, jak sedí u dubového stolu ve své světnici v domě kazatelů vedle Betléma, nad dílnou studentů, opisujících jeho kázání, ale taky spisy Viklefovy a Písmo v češtině, při svíčke nebo přilouči, myšlenkami vzdálen všem kardinálům, papežovi i uraženému Hazmburskému, mysle na ty, kteří zítra spisek opíší a na ty, kteří ho budou číst, slovo za slovem kladě do řádek rady Čechům a jejich řeči...teprve tímto obrazem nám Hus pro tuto chvíli vyvstane v úplnosti." /Str.194-195/

Chtělo by se mi na závěr říci, že Eva Kantárková psala tuto knihu také myšlenkami vzdálená všem "kardinálům", to jest s vědo-

mím, že paralelní kultura musí převzít v národním zájmu i ty úlohy, na které oficiální kultura ve své sterilitě prostě nestačí. Nemí první, a jak se zdá, nebude bohužel ani poslední. Ani Hus pravděpodobně neobměkčí úředního vydavatele. Kniha vyžaduje neuspěchaného čtenáře a snad i čtenáře trochu poučeného, který nebude pokládat spor o remanenci za něco totálně odtažitého. Nesmírně by mě zajímalo, kolik je dnes v Československu takových čtenářů, husitů, studentů, ekumenických katolíků, venkovských učitelů a knihovníků, anebo prostě těch, kteří by se chtěli najednou dovědět co nejvíce o muži, okolo jehož pomníku denně chodí. Je jich tisíc nebo padesát tisíc? Průzkumem národního podniku Kniha bychom rychle zjistili, jak jsme na tom s národní identitou. Protože však naše doba, jak jsem čtením k vlastnímu údivu zjistil, stojí v odvaze ke svobodnému šíření myšlenek mnohem níže než doba Husova, budou se muset ti nejdychtivější čtenáři uchýlit ke knize-neknize, kterou jsem si koupil od K.L. Je na dobrém papíře a vázaná v plátně, písmenka jsou však prokletě malá.

/Obsah, září 1988/

Z dopisů Josefa Zvěřiny

Milá Evo,

konečně jsem se dostal ke čtení Tvého "Jana Husa"! Nebudu psát posudek, recenzi, nebudu hledat chyby nebo teologické neznesitelnosti. Budu pokrečovat v "našem písemnictví", tj. dopisy. Budu je psát průběžně, jak se mi podaří Tvou práci číst. Jsem teď právě na 64. straně, kde začíná vystupovat jeden z teologických kamenů úrazu - Wyclif. Jenže to je zrovna to, co mě nejméně přitahuje.

Byl jsem šťasten, že jsem našel hned v těchto začátcích klíč k našemu rozhovoru. Vžila ses do úlohy vypravěče /passim/ a vypravuješ příběh - podobenství, jehož chválu krásně opěvuješ /str.52/.

Jistě že bych asi já vypravoval příběh jiný - a měl by zase jiné nedostatky a omyly. Životní příběh Husův je velmi složitý a nikdy jeho podobenství, kladná i záporná, nebudou ukončena. Omne individuum est ineffabile, říká stará filosofie /já se dopálil a píšu filosofie, aby mé řecké srdce nedostalo infarkt z těch přepisů/.

Jenže Tvé vyprávění mě uvádí v hluboký smutek. Obě strany chtěly reformovat církev. Obě se dovolávaly Písma. Obě argumentovaly Písmem, obě se vinily, že ten výklad je špatný. Obě strany pak upalovaly a mně je strašně líto Mistra Jana a ještě víc Mistra Jeronýma - a ještě víc takového převora augustiniánů, kterého upálili zase pro změnu Boží bojovníci a zákona jeho v sudu v Rokycanech, když střevo ostatních mnichů rozvěsili po stromech; i těch umučených jeptišek, které jsi taky lehce hodila přes palubu, i když také hrdinně zemřely za své přesvědčení a víru církve. Má lítost je větší, protože se o nich velice mlčí, což není spravedlivé.

Bolest mám, že to byli křesťané, kteří se navzájem hubili. Církev má "nepřehledný šik mučedníků", takže Mistr Jan v jejich řadách zaniká. Inkvizice má mnoho a mnoho životů na svědomí, takže památka Mistra Jana ustupuje a vystupuje jiná, strašná a věčná otázka, která dávno není rozřešena. Má různé formulace: osobní přesvědčení

a přesvědčení společenství; trvání na svém mínění a bezcharakterní lhostejnost; zásadovost a bezzásadovost; snášenlivost a nesnášenlivost, tolerance a intolerance; svoboda a autorita; jistota vlastního přesvědčení a zkušenost obecnství; megalomanie a služba pravdě; bludné svědomí a mylné dobro. Mnoho krásného o tom napsal Milan Machovec v Parafu š.l. Také jsem psal na téma tolerance a nebylo to přijato tuším právě Machovcem. A udělal dobře!

A teď ovšem jako věřící, kněz a teolog mám o moře problémů víc. A to mě sužuje za církev minulou, přítomnou i budoucí. Tam ty problémy nesou se mnou všichni lidé, kteří nepropadli fanatismu. Tyto problémy nesou se mnou věřící, kteří nesou odpovědnost za tvářnost křesťanství. Tam ti mi příliš situaci neztěžují, ale indiferentnost věřících, stejně jako jejich samospasitelná jistota a farizejská pýcha mi dělá velmi těžkou hlavu. Takže se nediv, že bych neměl valné chuti vyprávět příběh Mistra Jana Husa. Ani ne jako podobenství, protože povýšení historické osoby na symbol se mi zdá subjektivní, nedokázané a nedokazatelné, projekce, a ne skutečnost. Sama jsi kdysi napsala, že v dějinách nemá cenu se ptát, co by se bylo stalo, kdyby César nepřestoupil Rubikon, protože jej přestoupil. Podobně v teologii nemám rád otázky, co by bylo, kdyby bylo. Nemám rád Ježíše jako symbol, ale jako pravého člověka a pravého Boha. Ty vylouhované ideály mi nic neříkají. A tak je mi milejší Jan Hus se svou rétorikou, ale vehementním zápalem pro reformu církve, se svou vírou a kritikou prelátů než ty symboly, do nichž byl poopraven a popraven.

Jinými slovy "otázka Husova" se mi promítá do nejhlubších problémů, kde mi nemůže sloužit ani jeho historická existence ani mýty o něm.

/Zapsáno 13.9.88 - svátek sv. Jana
Zlatoustého/

Také mě zaujala Tvá myšlenka, že teprve renesance a osvícenství a liberalismus přinesly úctu k osobě a konec inkvizice /str. 52/. Ale renesanční magnáti nebyli o nic lidsštější než jejich předchůdci ve válčení, mučení a vysávání sedláků. Luther se proti vzpouře sedláků postavil, jeho úcta k osobě nestoupala, zrovna tak jako

u Kalvína a Zwingliho. V baroku byl hon na čarodějnice a ukrutnosti, křesťanské i nekřesťanské, šířily se kolonialismem, aby tam v těch krajích jedny násilnosti potlačily a nové nastolily. Osvícenství si vymyslílo mimo jiné též gillotinu a nevím, jestli neprecovala horlivěji než inkvizice; má-li na svědomí méně životů, je to tím, že čas nedopřál hrůzovládě panovat déle. Pak skutečně to nejhorší na čas utichlo. Ale co se stalo pak, nemá obdoby ani v nejčernějších dějinách všech hrůzovlád, inkvizicí a mučení. Velká říjnová revoluce stála 20 miliónů životů, vlastenecká válka dalších, stalinismus ještě dalších; samozřejmě že Hitler i Mussolini se činili v roli zachránců lidstva také milióny obětí lidských. Jsou to jen polopravdy? Není tam ani trochu světla? Není také polopravda, co tu tvrdím, a co bych třeba řekl o Bílé Hoře a Habsburscích? Je zrada na českém národě, když někteří myslí, že by rak.-uh. říše dnes mohla být zárodkem Spojených národů evropských? Vidíš, zase /ne/historické "kdyby".

A dále mě vede Tvá smutná kniha stále víc od Husa - tak jako vedla Masaryka jeho studie "Jan Hus". Dospěl k pojetí našich dějin jako otázky evropské; ba víc jako otázku náboženskou ji chápal, o Husa se příliš nestaraje, jeho učení neznaje a Husa symbolizuje jednou tak, jindy onak. Něco takového se děje se mnou. Už mě bolí víc těch osm mrtvých a třicet zraněných, dílo ozbrojené skupiny v kostele Du Prince na Haiti. Víc mě bolí "odpadkové město" v Káhiře, kde žijí za zdmi z odpadků města tisíce lidí, chudých felahů, kteří utekli z bídy do bídy, spousta Koptských křesťanů atd. Bolí mě, že Mudžahedíni mučí sovětské zajatce a sověti jim to oplácejí a že za to nacházejí doma pohrdání a mstí se pak dalšími surovostmi. Víc mi leží na srdci Martin Luther King a Ghándí než Hus, víc vraždy pokojných buddhistů na indických hranicích a ve Srí Lance, masakry v Africe a Latinské Americe, kde to dělají křesťané, než těch 6,000 umučených husitů. Takže otázka Husa, otázka česká a spory o to vše mi blednou a musím se nutit k účasti na minulosti, když mě tíží přítomnost a budoucnost.

Je to smutek duše, který vyvolávají tyto myšlenky nad Tvou knihou, milá Evo. Za to nemůžeš, jako ani v nejmenším nemůžeš za ty jiné zdroje hořkosti a úzkosti. Někteří mí přátelé se díví a zazlívají a viní mě z totalitního myšlení, ze strachu před Římem a nevím ještě z čeho, že nehořím pro rehabilitaci Husa. Jak vidíš, jsou

vedle, nosím jiná traumata. Samozřejmě, že nebudu proti, jako někteří katolíci, když se bude hledat pravda o Husovi, o kterou sám přece stál. Ale pochybuji, že se ten mýtus odstraní. I ponechávám tedy mýtus mýtem a přecházím jinam, hlouběji.

Ptám se: jak to, že toto strašné v člověku a v lidstvu už lidský rod nevyhubilo? Jak to, že lidé žijí, doufají, milují se? Milan Machovec mi leccos napověděl, ale odpověď nedotáhl. Mluví o tom, že je tu v zásadě spor řeckého myšlení, racionálně kauzálního, a židovského dějinně metafyzického. Spor mezi entusiasmem a fanatismem. To je velice chytré a má tam i velice vtipné postřehy. Zdá se mi však, že první dvojice /řecko-židovské/ musí být doplněna; ta druhá je více psychologická než ontická. A tak je pravda, že křesťanství nespojilo řecké a židovské myšlení v jednotu, že to ani nejde. Skutečně obě tyto linie pokračují v křesťanství paralelně, duchové se přikláníjí někdy k té, jindy k oné alternativě; je při tom povinností nebýt jednostranný. Jak se to může stát? Myslím, že ten třetí člen, který Machovec vynechal, je AGAPÉ, p r i n c i p lásky. Tato královna pak může být podpírána oběma pážaty.

Právě tak ta druhá - psychologická - alternativa. Kde se najde dělící čára mezi nadšením a fanatismem, mezi jejich dobrými i špatnými stránkami a projevy? Respekt k druhému, říká Machovec. Zajiště! Ale odkud vzít ten respekt? Myslím, že se mohu nejprve vyjádřit nenábožensky: je v člověku to ineffabile, nezadatelné a nezaměnitelné, nezničitelné, nejhlubší tajemství lidskosti, proti kterému všechny mocnosti zla jsou nakonec bezmocné.

Protože podle své víry v Boha i člověka / a i s Masarykem / mohu jít dál, formuluji odpověď teologicky. To, co činí člověka nejhlouběji skutečným člověkem, co je jeho východiskem i naplněním, co je vítězné ve všech bédách i prohrách, jeho "species aeternitatis" /podle Masaryka/ - je to Boží v člověku, t. zh., že je obrazem Božím a k podobnosti Božímu. Věčně lidské, p r o t o ž e věčně Boží. Vítězné i na křížové cestě, na Kalvárii, ve smrti - ale účastno i V z k ř í š e n í.

/Zapsáno 15. září 88, na svátek Bolestné Matky
Boží/

Mně je vždy proti mysli, když se mluví masívně, globálně a jaksi hypostaticky o církvi. Když je to nepřítel, tak to chápu, protože potřebuje figuru, do které se může strefovat. U jiných lidí mě to zaráží až doráží. Církev - to jsou všichni lidé, kteří do ní byli křtem přijati, dobří i zlí, chytří i hloupí, svatí i hříšníci. Tady se nebudu pouštět do polemik s Wyclifem, Husem, Jakubem z Viterba, Monety z Kremony aj. Církev nejsou jen papeži, kardinálové, biskupové, kněží, jak je tepou reformátoři /a dobře dělají, když to zaslouží/, ale i lid obecný! "Zkažená církev" zahrnuje prostinkého sedláčka z Abruz, jircháře z Dauphiné, pražského sládku atd. Patřili tam ti strašní mnohoobročníci doby Husovy i ti, které se stejnou asi nadsázkou by uctil líbáním a jimž není hoden obuv sníti /str.78 - to je výrok hojně citovaný i mnou/. Byl v ní i král český a římský, který - bohužel křesťan - stál mravně níž než mnozí kacéřovní i kacíři. Ale toho reformovat si reformátoři netroufali, aby neskončili na skřipci a ve Vltavě. Takže trochu chápu absolutní Oběť na Kalvárii i nesmírnou trpělivost, vpravdě Boží, svatého Ducha.

Zidealizovaná církev, plod novoplatonismu a pozdějších montanistů, bogomilů, katarů, církev lidí předurčených a žijících v milosti posvěcující - to jsou lidské abstrakce. Zakladatel církve nebyl takový snílek: přišel, aby spasil, co bylo ztraceno - a ne, co si lidé nejdříve povýší na oltář, ale pak to končí všelijak, třeba jako adamité, táborité - a při nejmenším duchovně v nenávisti, fanatismu a agresivitě. Nemiluji tyhle zakladatele nové církve a sekt, protože jsem člověk hříšný a potřebný vykoupení Božího, ne lidského.

/Zapsáno 20.9.88 - Svátek mučedníků korejských/

Psal mi můj bývalý ministrant, nyní historik v Římě, Dr. Polc, že má v rukou dokumenty, které by Husa velmi kompromitovaly, ale že je z důvodů ekumenických nechce uveřejnit. To se mi nelíbí: buď jsou pravdivé, a pak se nedá nic dělat, anebo jsou nepravdivé, a pak je třeba je oddělat. Ale právě čtu ve Vránovi, jak Hus 1.9.1411 píše papeži Janu XXIII. /to už byl arcibiskup Zbyněk u Zikmunda a 28.9.1411 tam zemřel/: "Vestre humiliter sanctitatis imploro clemenciam"... "Sanctitatis vestre presbyter minimus." Asi budou v archi-

vech vatikánských podobné listy. Rok před tím, na svátek sv. Augustina, má Hus kázání v univerzitním shromáždění, kde se hájí z nařčení bludů o eucharistii a papeži, nabádá k modlitbě za Alexandra V., "jestli lehce zhřešil"; ale o Janu XXIII. říká: "Svatý otec, anděl Páně, kněz Boha nejvyššího, velký biskup, vynikající papež, vznešený učitel, služebník svatých, dědic apoštolů, mající moc Petrovu, pomazání Kristovo."

Zdá se, že Hus mluvil jinak v betlémské kapli a jinak v univerzitním shromáždění. Mimo to Jan XXIII. byl snad dobrý voják, ale jako biskup a pak papež byl jeden z nejhorších! Myslím, že to někde taky máš, že jako kardinál boloňský zajal M. Stanislava ze Znojma a Pálče /r.1408 - to ještě byli s Husem viklefsté a přátelé/.

Takže i ten zápal pro nápravu nebyl vždy čistý...Rád bych Husovi vzdával chválu, ale nemohu a nemohu. Jak jeho mravokárství bylo přehnané, tak i tato chvála špatného papeže je přehnaná - a proto se nemohu zbavit dojmu, který vyčítal už i podle soudobé mentality Husovi Pálec, že mluví "nešetře jazyka", "pompézně". A vadí mi ještě další věci. Nemohu zacházet s pravdami víry i se svou osobní vírou tak lehkomylně a neodborně, jako lidé, kterým tyto věci tak krvavě na srdci neleží anebo nejsou odborníci v teologii, aby věděli a viděli i důsledky. Taky jsem musel za tuto pevnost slyšet mnohé výtky, které bolely.

/Zapsáno 21.9.88/

Korespondence s Radimem Paloušem

Milá Evo,

bylo mně ctí, žeš mne vybrala za jednoho z prvních čtenářů - lektorů Tvé rozsáhlé práce o Janu Husovi. Nejsem ovšem erudovaný literární kritik, a tak jsem přivítal, že mezi požadovanými posuzovatelskými kritérii je i filosofické hledisko. To mně skýtá jakousi naději, že se mohu vyhnout fušování ve světě beletristickém, avšak přeci jen přispět jakousi trochou do mlýna Tvého chvályhodného zkoumání výsledků tříletého úsilí.

Ano, úsilí, píle, pot, mozoly, vůle k spravedlnosti - toho všeho je Tvé dílo dokladem - a pro čtenáře, který se nespecializoval na husovskou tematiku je Tvoje vyprávění studnicí mnohého, co o té slavné a významné příhodě českých dějin víme. Kam Tvého Husa zařadit? Je to skutečně dílo beletristické povahy, jak jsem kousek výše plácnul? Román to není. Ale též to není odborně historická výzkumná práce. Sama se pasuješ na vypravěče - ovšemže informovaného a vázaného na to, co je doposud v této věci přístupno. Tedy literatura faktu? Nejspíš, i když se něčím od takové literatury dejme tomu typu Gulag liší. Čím? Gulag uchvacuje odkrytím drastických skutečností, je svědectvím toho, co žilo spíše jen jako temné tušení, je to odvážné obnažení toho, zač nejsou jen odpovědní dozorcí z Gulagu či KGB či příslušný režim, ale co nás bere za srdce, protože se cítíme spoluzodpovědní i my, co si pohodlně /více méně/ žijeme na tomto světě. Šklženicynovo svědectví volá: teď to víš, teď to máš černé na bílém, budeš i nadále lhostejným přihlížečem?!?! Ten Tvůj Hus volá hláskem podstatně slabším, a to proto, že ono historické svědectví podobného stylu bylo a je u nás mnohokrát vyslovováno a psáno. Neodkrýváš něco nového, co by námi mělo otřást, nýbrž jen zevrubným způsobem vypravuješ o známé a svým způsobem nepochybné věci: že tu žil člověk nadaný, vzdělaný a čestný a že byl v době velikých nepravostí církve, resp. její hierarchie zprovozen ze svě-

ta. Je to však ta poslední, nejaktuálnější pravda, která čeká na své objevení?

Když jsem se trápil, jak srozumitelně rozvinout smysl poslední mé otázky, rozpomenul jsem se na jednu novelu Gertrudy von le Fort z knížky "Pilátova žena". Novela se jmenuje U brány nebes a pojednává o inkvizičním procesu s Galileim. Takže jsou tu jisté podobnosti: Hus i Galilei stáli pro svou pravdu - dnes tak zdánlivě nepochybnou - před soudci podle našeho dnešního soudu na výsost problematickými. Obvinění měli pravdu, ne soudci! Zvláště u Galileiho to přece vyniká ještě markantněji: cožpak dnes neví každé malé dítě, že se skutečně Země točí? Na rozdíl od Huse Galilei odvolal - ale to nechť nás teď nezajímá. Jde o to, že Gertruda von le Fort s neuvěřitelnou polyfoničností dokázala představit Galileiho jako toho, kde přece má pravdu, a že též možné hloubky těch, co ho soudili. Celá novela je zasazena do současného dobového rámce: hmotné výsledky rozvoje moderní vědy, té, kterou spoluzakládal Galilei, v podobě letadel bombardují město. Svět je naruby a někdejší obavy inkvizitorů /těch spirituálně citlivých/ jsou nabíledni. Já bych si ještě dovolil doplnit: helioventrismus nás vyvrhl ze Země-domova do chladného vesmíru, bezesmyslně rotujícího či pádícího shluku atomů, molekul, kvarků, hvězd, galaxií odnikud nikam, od počátečního big bengu až po závěrečný kolaps, jen tak pro nic za nic. Bezesmyslnost přinesla prázdň, lhostejnost, nihilismus. Já sám mám optimistický dojem, že jsme se už ocitli za tímto skeptickým důlem dějinného pohybu, který lidstvo asi muselo absolvovat, aby znovu nahlédlo smysl smyslu. Myslím si, že všechny dosavadní raketové sondy ukázaly, že jsme v dostupném dohledu naprosto sami. Ještě před dvaceti-třiceti lety jsme si mohli dělat naděje, že život třebas i v té jednodušší formě je dejme tomu na Marsu nebo na Venuši: dnes víme - jsme sami! A nejbližší hvězda od slunce je vzdálena 100.000 let raketového letu, rovná se prakticky nedostupnosti. Jsme opět svazováni s tím, co jsme chtěli zradit a co jsme také skutečně zrazovali a nevděčně opouštěli, se Zemí, vlastí naší jedinou, do dědictví nám danou, ale opovrženou, plundrovanou a zanedbávanou. Teď, teď se nám - snad, doufáme - vrací znovu geocentrismus. Už nikoli v podobě nebeské mechaniky, nýbrž jako náš domov, naše role, náš úkol, náš osud.

Pokusil jsem se na příkladu s Galileim ukázat, jakou vnitřní

pravdu ukryvá jeho kauza, jak z hloubi věku hovoří k dnešnímu světu s novou naléhavostí. U našeho Husa šlo o věc ještě daleko zásadnější, spirituálně rozsáhlejší. Neboť Hus připravoval nejen opravu církve, ale též celý protestantismus, a co víc, celou spiritualitu nového věku s jejím akcentem na autenticitu, na nezástupnost osobního svědomí, s vrcholnými kritérii osobního svědomí. Svědomí pomalu začalo přestávat být Božím hlasem v nás, ale čím dál tím víc se začalo stávat výkonem nezástupné osobní subjektivity. Hus připravil tak rozštěpení světa na subjekt a objekt, a později, v 17. století tento subjekt objektový náhled rozvine Descartes a položí tím základy nebo alespoň jeden ze základních kamenů tomu typickému rysu novověkého životního slohu, jímž je tzv. vědeckost. Člověk se staví do pozice Boží, on, jeho suverénní, žádná autoritě podrobený rozum je tím rozhodujícím ve věcech pravdy a dobra, vše je k dispozici pro tohoto nového pána a smysl dění. Člověk - pán, člověk suverén - to je podoba, která klíčila už v husovství. To je též ona hlubinná stránka husovského sporu, tím se mohl současný traktát o Husovi podobat té moudré novele G. von le Fort. Jako bylo problematické učení o heliocentrismu /teď už má snad chápeš, v čem/, tak byly problematické "Husova otevřenost, samostatnost, ale taky opravdovost", které stály v opozici proti autoritativním zákazům a slepé poslušnosti /s.304/. Pekařem deklarovaný "věčný" zápas mezi principem svobody a principem autority má svou skutečnou věčnost jen tehdy, jestliže nahlédneme problematičnost svobody jakožto osobní nezástupné autenticity a tedy svrchovanosti /vedle toho, že člověk je svobodou bytostně obdařen a určen/ a oprávněnost autority jakožto toho, co stojí radikálně nad člověkem i ve věcech nejsvobodnějšího rozhodování, ba právě v těchto chvílích /vedle toho, že autorita je nezřídka manipulovaná/. Lidská svoboda pojetá jako činění centrované k člověku, bez vřazení pod zřetel svrchované věčnosti, to je koncepce, která se pak od konce středověku stále více prosazovala, až končí ve dvacátém století tragickou devastací přírody, nejgigantičtějšími koncentráky s nejmasovějším mordováním, jaké kdy historie viděla, s nejohrovnějšími válkami, s nejničivějšími zbraněmi... Možná, že ve všech těch protihusitských, jakkoli podvodných a mnohdy intelektuálně slabých obranách "autority", církve, momentálních postů, osobních zisků a výhod, byl i hluboko zasut i postoj jaksi dějinně přeci též oprávněný, promlouvající k naší dnešní realitě.

A jako u Galileiho bylo asi zapotřebí, aby Evropa a svět prodělaly celé to odpadnutí od matičky Země, abychom mohli začít tušit, k čemu se to vlastně vracíme, tak celá ta etapa od husitství přes protestantismus a subjektivismus a vědu a lidskou svěbytnou, ale i pyšnou suverenitu musela být proputována, abychom se opět mohli rozhlédnout, podívat se očima zbavenýma šupin předsudků po světě, přijmout Boha - teď už se zkušeností prodělaných staletí a vin. Tak rozumím smysluplnosti jam, do nichž člověk a lidstvo padají: mohou být cestou k nápravě.

Kdybych si měl v souvislosti s tvou velkou a namáhavou prací něco přát, pak abys po zvládnutí této přípravné fáze našla odvahu sednout, a se vši znalostí historického materiálu napsat román?, novelu?, povídku? prostě něco, co by zaznělo dějinným poselstvím k nám, dnešním, k lidem, žijícím na konci novověku a na začátku světověku, doby, v níž široké překračování prostorů v globálním měřítku a času v rozsahu celých ér je tak potřebné!

Milá Evo, dlouho jsem si celou věc rozmýšlel - a také jsem se se svou odpovědí omeškal, vždyť jsi očekávala moje stanovisko hned po prázdninách - až dnes jsem sedl a z jedné vody načisto jsem to, co ve mně zrálo, hodil na papír. Budeš otevřena mým zajisté nedostatečně zformulovaným připomínkám? Nebo je a limine odmítneš? Nemám totiž jistotu, že hovořím s náležitou evidencí.

Se srdečnými /skutečně!/ pozdravy

Tvůj

Radim

7.10.1988

Milý Radime,

děkuji za velice citlivý dopis k "Janu Husovi". Kdyby to, o čem v dopise píšeš, bylo o někom jiném a ne o Janu Husovi, velice bychom si rozuměli. Z Tvého dopisu jsem však vyčetla, že kniha Tě ne-
vzrušila a potřeboval bys ode mne jinou, novou, v které bys našel svůj výklad Husa. Bohužel, přestože jsi k Husovi i uznalý i laskavý, naše myšlení o něm se ve všech hlavních bodech mívá. Budu s Te-

bou ráda o knize mluvit, ale přece bych si raději písemně vyjasnila, v čem a proč se mýlíme. Možná, že budu tvou pozici jen nepřesně uhadovat, pak mě, prosím, oprav.

Podle toho, co o Husovi píšeš a zejména, jak by sis přál, abych o něm psala já, vidím, že jej máš zařazeného do schematu myšlenkového dějinného rytmu, který venku popsal Rio Freisner a tedy o něm píše a přednáší Zdenek Neubauer, do oné schematicky vedené názorové řady, končící ve svých praktických důsledcích všeobecným krachem. I kdybych připustila, že lidské myšlení proti sobě postupuje tanto schematicky dvouproutově, že se neovlivňuje a neprolíná, že neplsobí ve skocích a předbírání atd., tedy i kdybych vzala tuto spíš obžalobu než výklad jedné linie evropského myšlení jako oprávněnou, pak ale právě o Husa bych musela polemizovat.

Vyložím ti to na svých vlastních ohromujících zjištěních.

Že jsem začala Husa číst, mě přiměla jedna velice povrchní přednáška vyslovená ve vašem semináři; byl to dobrý podnět, protože nad Husovými texty jsem udělala svá tři ohromující zjištění, která mě přiměla napsat o Husovi knihu. To první právě bylo, že Hus nejen nezapadá - zdánlivě proti logice věci, když přece je pro katolíky heretik -, ale že on porušuje a skoro jako by se vysmíval oné schematické řadě, vytypované Freisnerem. Šedivá je všechna teorie... On, pro Freisnera nepochybný heretik, do ní nezapadá, zato ale do ní zapadají koncilní otcové, kteří Husa odsoudili. Zapadají do ní i nominalismus i světsky zinstitutionalizovaným křesťanstvím, zinstitutionalizovaným do církve poslušné zdola nahoru. Chránila jsem se v textu jakékoli aktualizace, a ne já napsala, že Hus je možným předchůdcem II. Vatikánského koncilu, neboť "tajemství církve se lidem objasňuje postupně, po etapách, a rodí se v bolesti i za cenu velkých obětí". A obětí za hlubší poznání tajemství církve bylo "Husovo úsilí, které o několik století předešlo dobu" /Stefan Świeżawski/.

O Husovi by se velice těžko dokazovalo, co píšeš, totiž že otevřel cestu k Descartovi. Hus je vědomý platonik a realista a nikdy by neřekl "myslím, tedy jsem", dokonce ani v zárodečné formě ne, neboť on tvrdil "jsem určen Bohem, a tedy jsem". Hus měl za nejhorší herezi stavět se "do pozice Boží", střetl se právě s papežem, který se nechal nazývat Bohem na zemi a s kněžími, kteří si říkali "stvořitelé boha". Pokud jde o vědy, společenské i přírodní,

Hus přímo formuluje povinnost jejich vztaženosti k Bohu. Pro mě pak zůstává nezodpovězeno, zda jsi toto vše nevyčetl z mého textu proto, že ses čekal svůj výklad Husa, anebo proto, že je můj výklad Husa tak nedostatečný, že Tvým zafixovaným výkladem nedokázal otřást. Kde je to místo, kde se míváme? Co čteš v jiném významu, než v jakém já to píši? Proč někdo dokáže přesně číst, co míním, a Ty ne? Mám to za velice důležité.

Moje druhé ohromující zjištění zcela vyvrátilo téměř všechno, co já sama do té doby, než jsem začala Husa číst, o Husovi věděla. Nechci namyšleně říct, že teprve já jsem mu práva; má kniha je vedena jako otázka, ne jako tvrzení; ale musím napsat, že z výkladů, které znám, zatím Husovi nebyl žádný práv. Máme v Husovi víc, než si umíme a chceme přiznat. Taký proto, myslím si, je to postava živá. A i Tvoje představa formulovaná v dopise, že Hus je "nadaný, vzdělaný a čestný" člověk, který byl "v době velkých nepravostí církve, resp. její hierarchie zprovozen ze světa", je nedostatečná.

Hus se totiž z oné linie vedené Preisnerem - abych zůstala na původní bázi dokazování - vymkl čímsi skutečně duchovně velkolepým - přílnutím ke Kristu, k evangeliím. Moje ohromující zjištění bylo v tom, že Hus je bez Krista neobjasnitelný, bez Krista v jeho nejhlubším významu. Píšeš, že v husovství vyklíčil "člověk pán", "člověk suverén". To do Husa dosazuješ něco, co v něm chceš mít, ale co v něm není. Hus byl suverénní! Ale jen ve věcech světsky lidských. A jeho suverénnost plynula z jeho podřízenosti Bohu, jenž byl dán v bibli a v evangeliích. Už Kristus, ne až Hus nebo protestanté, lidem objevil, že jejich svědomí je osobní a že člověk sám za sebe a jako jednatel odpovídá před bohem. V tom je podstata duchovní revoluce křesťanství proti starozákonnímu myšlení, které je kmenové a kmenově výběrové. Universalismus jednotlivců odpovědných jednomu bohu je taky duchovním základem novověku. Hus ovšem spoléhal na rozum a vlastní mínění, nikde ale člověka neoklestil do středobodové polohy, jeho úvaha jde právě obráceně: protože byl poslušný před Bohem, odmítl poslušnost světské instituci, tenkrát zkažené církvi, jejíž zkaženost Bohu odporovala. Je to vzpoura ve jménu duchovního principu, ~~ne~~ ve jménu zpupnosti. Ostatně vzpoura podobná té, s jakou vy odmítáte ctít "paxteriéry".

Moje třetí ohromující zjištění vyplynulo z obou předchozích,

totiž že Hus má svým filosoficko-theologickým vybavením co říci přímo do středu našich dnešních hledání. Příkládám k dopisu mou odpověď na anketu Co pro mě znamená Kristus, kde je to vyjádřeno podrobněji.

To, co píšeš o novele o Galileovi, je svým duchem krásné a čtu to v poloze, v jaké to míníš; Husa ale vnímám přesně převráceně, než jak mi radíš, abych ho vnímala. Pekař napsal, že Hus obnovoval gotickou zbožnost v době renesančního nástupu, a protože on sám byl synem osvícenství, maličko pro to Husem opovrhoval, byl mu anachronismem. Při tehdejší velkorysém rozdělení témat asi není náhodou, že si Pekař nevybral Husa, ale Žižku; jeho sklonu k věčnosti byl Hus cizí. Hus skutečně cosi přibrzdil a přibrzdil to proto, že prosazoval se vši svou hloubkou a vášní i bojovností něco, co je nám dnes vzácné a po čem voláš i Ty: odevzdanost do duchovního principu, odpovědnost člověka před ním. A neudělal to jen jakýmsi levným moralismem a jen jakousi společensko-církevní kritikou, tak jak bývá líčen; udělal to svým podstatným, filosoficko-theologickým založením. Máme v Husovi víc, než víme. A co asi brání otevřenějšímu výkladu Husova skutečného významu, je konfesijní přístup. Na dálku pěti set let mně konfesijní hledisko připadá bez významu, že ale tak nicotné není, dokazuje dosavadní národní rozpolcenost pro "případ Hus".

A tak mi promiň tento polemický list. Doufám, že cítíš, že víc než o nesoúhlas jde mi o to, věci vysvětlit.

11.10.88

V přátelství

Eva

Milá Evo,

z Tvého dopisu i z přílohy jsem měl radost a vážím si Tvé reakce na moje poznámky. Neříkám to z devótnosti. Tvé řádky mě přesvědčují, že míříš do centra toho, co jsem měl svým dopisem na mysli. A protože do jádra, není snadné vyčerpávajícím způsobem se do-

bírat konců. Ostatně víra je i dle přísně dogmatických zřetelů čím-
si definitivně nedeklarovatelným a nedokazatelným, jeť darem Božím,
o nějž Boha prosíme. /Mimoходом: jeden z paradoxů: víra je darem
Božím, a přece za víru odpovídáme!!!/ Odhlédnu tudíž od drobnějších
korektur Tvého pochopení svých východisek, např. od toho, že se ni-
jak necítím blízce výrokům Rio Preisnera /ostatně nemám příliš v
oblíbě jeho přístup a styl, zdá se mně nabubřelý a zmatený/, i od
toho, že rozpojování platonismu a evoluce novověké vědy je příliš
stručně vyjádřeno a smysl toho, co za Tvou stručností tuším, neod-
povídá tomu, jak zřetelnému působení platonismu v branách novověku
rozumím já. Ažd. atp.

Tedy k jádru věci. Ano, zde se rozcházíme, již zde. Bůh pro
mne není spojen s člověkem a pouze s člověkem, ani není výtvozem
vysokého stupně kultivace člověka. To potom Boha činíme součástí
hříšného a pokleslého pobytu na Zemi. Bůh je pro mne Svrchovaností,
Tvůrcem bytí, onoho esse, které je dobré - esse qua esse bonum est.
Nejsem s to myslet a žít veškerenstvo jako cosi bez příběhu, jako
bezesmyslný rej kvarků, atomů a galaxií, vířící od big bengu k zá-
věrečné explozi a nicu jen tak.

Kristus potom pro mne není skvělým člověkem, nýbrž je Bohem,
jehož vystoupení v příběhu mezi stvořením, rájem, slzavým údolím a
posledním soudem je jedinečné a vybízející k přijetí příběhu, v
němž žijeme své životy.

Kristus lidem zvěstoval - mimo jiné -, že každý stojí před
soudnou stolicí Boží se svým vkladem do tohoto příběhu. Tvá formu-
lace je poněkud příliš vázána na novověk, ba na modernu: svědomí
rozumíš psychologicky, tedy v závislosti na vypracování subjektivní-
ty jako něčeho, co vystupuje ze světa objektů, vyděluje se a zkou-
má a soudí. Svědomí v dřívější tradici /conscientia - cum, scire/
bylo hlasem Božím v nás a nikoli hlasem mého Já. Je tudíž jakýsi
rozdíl mezi "osobností" /ve smyslu: svědomí je osobní/ člověka v
duchu evangelií a v duchu moderny. Připouštím však, že i toto mo-
derní pojetí je nějak v hloubkách evangelijního poselství spolumí-
něno. Je to vskutku úžasná věc, co všechno běh časů vydoluje z to-
hoto pramene! Smysl - pozitivní - novověké zkušenosti je i v tom,
že tuto stránku, tuto možnost rozvinula a že jsme mohli, my lidé,
učinít nové zkušenosti, dobré i problematické, s tímto zaměřením,
s tímto laděním, s touto koncentrací na osobní autenticitu. To však
zdaleka přece není vše! Nemohu souhlasit s Tvou formulací, že pod-

statou duchovní revoluce křesťanství proti starozákonnímu myšlení je akcent na osobní svědomí. Je tak zajisté i to, avšak nejen to. A i toto Boží zaměření na osobní obstání v příběhu svět je známo ze Starého zákona: Abrahám je vyzván osobně obstat a dát v oběť nej-osobnější vztah: svého syna. Vůbec myšlenka "vyvolenosti" má v sobě cosi jedinečně bytostného. Co zítřek vyjme z biblického poselství? Mezi jiným to záleží také na nás. Myslím si, že současná doba překračuje novovíkovou spiritualitu, charakterizovanou na jednom z předních míst globální vědeckotechnickou civilizací, jejíž základy jsou všeobecně viděny u filosofů 16. a 17. věku s jejich platonizujícími sklony a s jejich objevem lidské moci /Bacon/ a lidské distancovatelnosti /Descartes/. Protože tuto spirituální atmosféru připravovalo lidskou autentičností akcentující protestantství, a protože toto protestantství připravoval mezi jinými i náš mistr Jan Hus, vidím dějinné souvislosti, jak to odpovídá těmto skutečnostem. Četl jsem Tě, Evo, pečlivě, a neušlo mně, že Husa vidíš především jako apoštola Kristova, že bez vztaženosti k Bohu je Hus neuchopitelný. Nicméně to, co v rámci této vztaženosti zdůrazňuje, je právě ona stránka autenticity, což má své zajisté dobré, ale jak ukázal tok historie i zavádějící stránky. Nikdy jsem si nemyslel, že by Hus byl zpupným člověkem a vždy jsem ho chápal jako člověka žijícího ve jménu duchovního principu. Ostatně už ve své knížce "Kmotřenci" z r.1977 jsem se jako katolík k jeho ctnostné zaměřenosti přihlásil, vyznal katolické viny a žádal přehodnocení církevního stanoviska, i když to bylo nikoli zevrubné pojednání filosoficko historického stylu, ale pouze knížka pro méně náročné čtení. Jsem vděčen celé té cca pět století trvající události nových pohledů na lidskou nezastupnost! Bylo třeba těmito výšinami i jamami projít. Nyní však je, dle mého soudu, doba zralá pro reflexi všeho toho, co novověk přinesl, zralá pro souzení, KRINEIN - odtud krize. Jsem přesvědčen, že už nežijeme v novověku, nýbrž ve světověku, jehož znakem je globalita. To mezi jiným znamená i překročení subjektivismu /a objektivismu/ k domovu svět, k příběhu svět. To, především to jsem chtěl vyjádřit, když jsem si myslel, že celé vyprávění o Husovi mohlo být svědectvím této nové situace člověka a lidstva. Vyprávění by potom nemuselo dopadnout tak černobíle, kde na jedné straně stojí světec a na druhé straně lidská chátka - dotud moje upozornění na případ

Galilei v interpretaci Gertrudy von le Fort.

Vím, že byš do mého "pera" vklouznul sám Duch svatý, nemohu spoléhat na zaručenost objasňování. Sebe možná objasním, avšak Boží svět sám neobjasním - jas totiž nemůže poskytnout lidské vysvětlení, ale světlo víry. A ta je, jak již řečeno, darem.

S mnoha pozdravy e s vděčností za niternost

Tvůj

Radim

Jan Šimsa, Jaroslav Mezník

Je Hus ještě aktuální?

/Eva Kantůrková: Jan Hus. Příspěvek k národní identitě.
Praha 1988, xerox, 385 stran/

Najblíže má nová kniha Evy Kantůrkové k životopisným románům, jak je vytvářeli Stefan Zweig, André Maurois nebo Irving Stone. Liší se od nich však tím, že není zaměřena na dramatickост příběhu, ale do světa myšlení Jana Husa i jeho odpůrců, zvláště Štěpána z Pálče. Autorka cituje podrobně dopisy, filosofické a theologické spisy, kázání, udání, traktáty i polemické písně. Jde jí o myšlenkový zápas. Události a sociální ohlas Husova působení zaznamenává jen na okraji. Právě v tomto přístupu je ukryto tajemství knihy. Spisovatelka se sama chtěla dovědět, o co Hus zápasil, jaké myšlenky vládly v srdcích a myslích jeho současníků a za co zemřel. Čtenář se tak dovídá o tom, co se v jiných zpracováních, určených širšímu okruhu čtenářů, spíše přechází nebo rychle interpretuje jako dobová forma ideologického zápasu, který má svůj základ jinde. Románová studie Evy Kantůrkové je záznam jejího pokusu proniknout ke smyslu Husova zápasu.

Je to kniha poctivá

Kantůrková se nikdy dříve Husem a husitstvím nezabývala, jako historička studovala XIX. století a dělnické hnutí. Při své práci na Husovi si problematiku té doby osvojila obdivuhodným způsobem. Obsáhlý seznam literatury, který v závěru uvádí, jistě nevyčerpává všechno, co prostudovala. Nepracovala jen s literaturou, ale zřejmě také s prameny, zvláště když chtěla najít autentické vyjádření myšlenek, o něž se bojovalo. Snaží se úzkostlivě popisovat jen to, co se skutečně stalo, a zaznamenává, co bylo řečeno nebo napsáno. Pokud v knize najdeme nějaké omyly nebo faktografické nepřesnosti, jde v naprosté většině o omyly a nepřesnosti, které au-

torka převzala z literatury, například z Bartošových Čech v době Husově. Hodnotící soudy autorky o některých událostech a osobnostech jsou sporné, ale nesporné je, že se poctivě snaží vyvarovat se ideologizace, že chtěla vyslechnout Husa samotného, poskytnout mu "veřejné slyšení" bez předčasného soudu. Ovšem Jan Hus ji natolik zaujal, že odborník postřehne tendenci negativně kreslit povahové rysy některých Husových odpůrců, například krále Zikmunda, kardinála d'Aillyho, Jeana Gersona. Naproti tomu se pokouší pochopit s porozuměním krále Václava IV., arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Házmburku, Jeronýma Pražského a Štěpána z Palče.

Kult mučednictví?

Kniha Evy Kantůrkové chce zbořit některé představy u nás rozšířené. V 9. kapitole se vyrovnává s lidmi, kteří kladou otázku, zda se měl Hus nechat upálit. Tyto pasáže patří v celé knize k nejkrásnějším, nejcennějším a nejpodnětnějším. Autorka vystihla - jistě ve shodě s většinou opravdových husitologů -, že rozhodujícím mezníkem byl rok 1412, kdy se Hus vzepřel nejen církevní hierarchii, ale též opatřením krále, který ho dosud podporoval. Hus musel volit, zda půjde za pravdou, jak ji poznal, nebo se přizpůsobí. "Kostnické rozhodování bylo už jen následkem této volby." Jistě, Hus mohl ustoupit ještě v dalších letech. Jeroným odvolal ještě v Kostnici, i když pak zase své odvolání odvolal. Kdežto Husovo rozhodnutí neustoupit - ani za cenu mučednické smrti - se týkalo jen toho, kde by ústup znamenal trojí zradu: Ježíše Krista, vlastního svědomí a zradu stoupenců. Bylo mu však zcela cizí mučednictví pro mučednictví! Obětoval život tam, kde by uchování fyzického života znamenalo morální smrt. Kantůrkové je nějaký kult mučednictví zcela cizí.

Byl Hus radikál?

Kantůrková dobře vystihla, že se Hus nevyhýbal taktickému postupu. Při výsleších v Kostnici jsou některé jeho odpovědi spíše

vynýbavé než přímé. Po celý život byl i politik v tom nejlepším smyslu slova. Jeho úspěchy přece souvisely s tím, že hledal a nalézal spojence mezi částí šlechty, mezi činiteli královského dvora a mezi pražskými měšťany - v líčení Evy Kantůrkové ustupují tito Husovi spojenci neprávem trochu do pozadí. Pokud jej k tomu nenutilo svědomí, snažil se Hus vynýbat sporům s nejvyššími autoritami církevními i světskými. Byl někdy umírněný i tam, kde někteří jeho přátelé vystupovali mnohem radikálněji. Na rozdíl od jiných odevzdal arcibiskupovi roku 1409 poslušně Viklefovy spisy. Ještě na koncilu hájil "svého" krále Václava IV. Hus nebyl radikál a spisovatelka to nezapomíná. Neústupný byl jen tam, kde pro něho šlo o věci zásadní, "poslední".

Proti totalitě

V Husově době šlo o společnost s výraznými prvky totality v oblasti myšlení, ač ovšem právě z knihy Kantůrkové si můžeme ověřit, jak bylo v západní církvi blahodárné rozdělení moci na církevní a královskou. Přesto však celá společnost dlouho chtěla být a byla vázána jednotným učením. Konkrétní myšlení se vždy střetává s abstraktními schématy, za nimiž stojí moc a jež jsou "jedině platná". Jedinec, který samostatně myslí a chce žít ve shodě se svým svědomím, má pak na vybranou: buď sám sebe přesvědčí, že je konec konců mravně i dobré instituce zachovat a jen pomaloučku je ovlivňovat a v jejich rámci cosi prospěšného konat - nebo se vzepřít. První z řešení zvolil - spolu s dalšími - roku 1412 Štěpán z Pálče, druhé přivedlo Husa do těžkých zápasů, vyvolalo interdict a hranici.

O koho se mohl hus opřít?

Vzepřít se instituční normě nebylo snadné. Hus však navazoval na silný proud obnovené a obrozené zbožnosti, v jejímž základě bylo brát věci vážně. Tento proud se přinejmenším od dob Milíče z Kroměříže u nás prosazoval stále důrazněji nejen mezi inteligencí,

ale také u zbožných laiků a zvláště u žen. Spisovatelka při líčení popravu tří mláďenců zmiňuje obě ženská zbožná společenství, která patřila do nejbližšího Husova okruhu. "Hus, který má k ženě onen běžně středověký vztah jako k nástroji ďáblu a nesvatými ženami hluboce pohrdá, tuto svou ženskou družinu miluje, ztělesňuje mu ideál vztahu ženy a kněze..." Kantůrková zmiňuje i vznik "Dcerky", ale dál kupodivu mnoho místa zbožným ženám nevěnuje, ač hrály v Husově zápasu jistě úlohu významnou. Přes všechnu podporu ovšem nebylo snadné se vzepřít posváceným institucím, a to nejen pro strach z hněvu mocných a ze smrti. Hus jako učenec, univerzitní učitel, kněz s dobrým příjmem, člověk v úzkých stycích s mocnými ve své zemi, byl i vnitřně hluboce svázán se současným systémem. Opustit tuto jistotu půdu znamenalo udělat krok do neznáma.

Nešlo jen o světský strach!

Eva Kantůrková si obtížnost Husova kroku uvědomuje. Ale na druhé straně obtížnost podceňuje, když vypráví o Štěpánu z Pálče. Byl to Husův přítel a stal se jeho nejvýznamnějším domácím ideovým oponentem. Kantůrková vysvětluje Pálčův obrat strachem. Byl to však jen "světský strach", tedy obava před represemi? Nenesl Štěpán také velkou odpovědnost a neobával se následků, k nimž by vedlo porušení zavedeného řádu? Pálč ze svých postojů neměl žádný prospěch, už roku 1413 musel na králův rozkaz opustit Čechy. Nestálo by za to porozumět Pálčovu obratu ještě hlouběji? V učenecském světě byla ve středověku pevně zafixována určitá schémata, která měla často vliv i na sémantický vývoj středověké latiny. Tak např. slovo "apostolicus" znamenalo stejně "apoštolský, apoštolské a prvotní církvi vlastní" jako prostě "papežský", v substantivní funkci dokonce "papež". Právě s tímto slovem manipuluje Hus při formulaci svého vztahu k "apoštolským" nařízením papežských bul o odpustcích a křížové výpravě. Právě o tato slova s podobně proměnnými významy se vedly spory mezi Husem a Pálčem a dalšími theology. Kantůrková říká, že "Pálč slučuje neslučitelné a zaměňuje nezaměnitelné" - jenže tato sloučení a tyto záměny patřily k samé podstatě církevní ideologie vrcholného středověku. Tato vžitá schémata dokáže mnohem snáze

překonat člověk, který není přeplněn učeností své doby, jak se to pak ukázalo u tábořských radikálů nebo u Petra Chelčického. Jenže Hus i Pálež k učencům patřili! Jak muselo být těžké opustit myšlení své doby a udělat krok do neznáma! A jak se mohlo pociťovat jako odpovědné - až metafyzicky odpovědné! - tato schémata zachovat a "nepodkopávat křesťanský svět"!

Soud posledního odvolání

Nejvýmluvnějším svědectvím Husova rozhodnutí a jeho způsobu, jak řešit napětí mezi konkrétním a institučním myšlením, je pro nás dnes text jeho slavného odvolání ke Kristu z 18. října 1412. Odvolat se od papeže ke Kristu byl z právního hlediska nonsens. Kristus nebyla žádná instituce; nejen papežská instituce, ale celá církev se chápala jako "tělo Kristovo" a papež jako hlava. Husův krok musil vyvolat zděšení i jednoho z nejvěrnějších přátel, právního poradce M. Jana z Jesenice. Hus se na své cestě za pravdou nakonec postavil na stanovisko protiinstitucionální. Živá pravda, u jeho následovníků pak pravda vítězí, mu znamenala více než dané právo a dané instituce. Kantůrková plasticky líčí, jak se k tomuto kroku Hus odhodlal, když vyčerpal všechny možnosti, které mu dané právo a dané instituce poskytovaly. Pokouší se jeho poslední rozhodnutí přiblížit modernímu čtenáři, ale není to snadné. Což i my nemyslíme institučně a právně? A nepřípadně i nám takový krok jako velice subjektivistický a - riskantní?

Najde kniha čtenáře?

Eva Kantůrková se rozhodla napsat o Husovi knihu a my její rozhodnutí respektujeme. Ocenili jsme její poctivost a měli bychom ještě ocenit kultivovaný jazyk, trochu poznamenaný studovanými prameny, maličko antikvovaný, ale tím přiměřený. Literární koncepce či výstavba knihy je pozoruhodná. V jednotlivých kapitolách není vždy hlavní osobou Jan Hus, ale některá z osob, které hrály vý-

znamnou úlohu. A přitom je všude přítomný kostnický proces, jím kniha začíná, u jednotlivých Husových činů i sporů je doloženo, jak se promítly v Kostnici. Problematika knihy je zajímavá a vysoce aktuální. Najde však čtenáře, až - jak věříme a doufáme - vyjde tiskem a dostane se na knihkupecký pult? Hlad po historických latkách je u naší čtenářské obce naléhavý a není bez souvislosti s motivací, která vedle Evu Kantárkovou k její práci. Bude mít širší publikum odvahu se prokousávat tím, co je svědectvím náročného hledání pravdy o Husovi a jeho pravdě? Není tu až příliš mnoho myšlenkového i faktografického bohatství? Není každá kapitola dramatem či filmovou povídkou? Je to klad, nebo zápor knihy? Přejeme knize a její tvůrkyni, aby se čtenáři našli a aby dali na otázky odpověď svou. Kniha jim má co říci!

/Kritický sborník, 3/88 /

Milá Lvo,

ze srdce Vám gratuluju k výborné práci. Mám velkou radost!
Dobrá věc se podařila a v pravou chvíli.

Jak asi víte, problémem mistra Jana trpím od pradávka. Zprvu jsem se s bližními vztékala, hádala, teď mám prostě lítost, že mají milí katolíci nedokáží nahlédnout mistra Jana, aby jim byl drahý, jako většině národa. Poznala jsem, že některým nepomůže ani Vaše spravedlivá, věčná, střízlivá kniha; buďto utíkají do filosofických úvah, nebo záhadně komparují nesouměřitelné /M.L. King, Gándhí/. A rána se takto necelí, bolest neřeší, cosi přetrvává a vývoj společné věci retarduje.

Chudák Jan Pavel II.! Už podruhé se rozjela v Polsku kampaň o mistru - ve prospěch Jana; co víc může dělat? A my, jako ochromení...?

Nicméně Vaše kniha není jenom pro ty starší. A mladí - pro mne od 18ti přes 50 - vděčně oceňují. /Jenže já ji mám jenom půjčenou a už musím vracet. Ale doufejme, že se všichni dočkáme./

Zaslouženě pěkné vánoce
a díky Vám

19.12.88

Miloslava Holubová

Vážení přátelé Kantůrkovi,

o tom, jak jsem Vás v Hradišti minul "o chlup" jsem Vám v září psal...

...ale to jsem věnoval moc řádek souvislostem s touto hlučnou sezonou, zatímco jsem chtěl připomenout maličkost k Husovi v návaznosti na konce evangelíí. Především jsem moc vděčen všem těm, jejichž prostřednictvím jsem pro sebe a spolehlivé okolí uchvátil Vašeho Jana Husa. Přidávat do skladu dosavadní chvály už víc nebudu, ještě jsem to ani nestrávil.

Chtěl bych vzít v jednom bodě do ochrany J. Mühlbergera, pokud je jím onen Němec na str. 68., jenž nechává zemřít Husa se strašlivým výkřikem. Pokud to nebyl nedostatek znalosti svědeckých záznamů, o něž se opíráte Vy, tedy to nemusel být pokus zmenšit Husovo hrdinství v hrozném utrpení. Z Mühlbergera se už nepamatuji ani řádek zveřejněný snad kdysi v Národním Osvobození, vím že k němu byly už tenkrát výhrady. Ale není vyloučeno, že ho chtěl touto formou smrti připodobnit právě tak Ježíšovi, jako se o to jinak pokoušíte odkazem na starý grafický list. Střízlivý Matouš 15,37: "Ale Ježíš vydal mocný hlas a skonal. 38: Tu se chrámová opona roztrhla." Matouš pak 27,46: "Kolem třetí hodiny zvolal Ježíš mocným hlasem: Eli, Eli, lema sabachtami?" což jest: Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil? - Nebyl však tento výkřik tak všeobecně srozumitelný: 47: "...říkali někteří...: On volá Eliáše...50: "Ale Ježíš znovu vykřikl mocným hlasem a skonal". 51: "A hle, chrámová opona se roztrhla...země se zatřásla, skály pukaly, hroby se otevřely..." Jestliže tedy J.M. ve svém románu napsal, že Hus před skonem strašlivě zakřičí, Kostnice se až zachvěje pod tím křikem, může to být symbol analogie obou smrtí a tím povýšení Husovo. I když evangelisté leccos "učesali" podle svého gusta, tady líčí Ježíše jako opravdového plného člověka a ne jako Karel May své indiánské hrdiny u mučednického kůlu. - Tolik jako nezvaný advokát J.Mühlbergera.

Vám pak čest za shromáždění tolika historických pramenů. Rozdíl v utrpení Husova a Jeronýmova jsem dosud pokládal za náhodný.

Vy pak přinášíte i tu dokument ďábelského použití rozumu a odborné zručnosti. Nedovedu však plně vyjádřit svůj obdiv a vděčnost za to, jak jste pochopení Husa až na hranice ztotožnění vyjádřila. A to jsem Vás ještě nedočetl.

Váš

22.12.88

Josef Vydrář

Ediční poznámka

Texty soustředěné v tomto souboru mají odpovědět na otázku položenou v titulu: Je Hus ještě aktuální? Recenze, úvahy i osobní dopisy věnované románové studii Evy Kantůrkové Jan Hus dávají jednoznačnou odpověď. Životní příběh a dílo Jana Husa vzbuzují i náš dnešní zájem, poutají i naši pozornost. Autoři zde zařazených textů přitom své názory, myšlenky a pocity vzájemně neznali, jen tři příspěvky byly uveřejněny v samizdatových a exilových časopisech /Kritický sborník, Obsah, Svědectví, Listy/. Přesto vznikla bezděčná díkuse nejen o formě, pojetí a obsahu práce Evy Kantůrkové, ale i o osobě samotného Jana Husa. A to byl také důvod, proč jsme texty opsali nejen pro jejich autory, ale i pro širší přátelskou veřejnost.

Obsah

	str.
František Pavlíček Eva Kantůrková: Jan Hus	2.
Dopis Františka Kautmana	4.
Miloš Rejchrt Jan Hus Evy Kantůrkové	10.
Jan Dus st. Jan a Jana	14.
Bohumír Janát Světlo a stín českých dějin	18.
Dopis Boženy Komárkové	23.
Milan Šimečka Kniha o Husovi	26.
Z dopisů Josefa Zvěřiny	30.
Korespondence s Ladimem Paloušem	36.
Jan Šimsa, Jaroslav Mezník Je Hus ještě aktuální?	46.
Dopis Miloslavy Holubové	52.
Dopis Josefa Vydráče	53.
Ediční poznámka	55.